

UNIVERSITATEA „BABES-BOLYAI”
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
CATEDRA DE STUDII EUROPENE

TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT

*TEORII ȘI PARALELISME
ÎN CERCEȚAREA CULTURILOR TRADIȚIONALE
ITALIANĂ ȘI ROMÂNĂ*

ERNESTO DE MARTINO

**Profesor Coordonator:
Prof. Univ. Dr. Ion Cuceu**

**Doctorand:
Loredana Maria Baba**

Cluj-Napoca
2010

STRUCTURA TEZEI

Cuvânt înainte

Argument
Structura tezei
Adnotări metodologice
Mulțumiri

PARTEA I

ERNESTO DE MARTINO, O PERSONALITATE CONTROVERSATĂ

Notă preliminară

Capitolul I

O survolare a datelor eliptice ale vieții lui Ernesto de Martino

Capitolul II

O schiță de formare intelectuală

1.2.1. Ernesto de Martino și maeștrii săi spirituali

- 1.2.1.1. Ernesto de Martino și Armando Forte*
- 1.2.1.2. Ernesto de Martino și Vittorio Macchioro*
- 1.2.1.3. Ernesto de Martino și Adolfo Omodeo*
- 1.2.1.4. Ernesto de Martino și Raffaele Petazzoni*
- 1.2.1.5. Ernesto de Martino și Ernesto Buonaiuti*
- 1.2.1.6. Ernesto de Martino și Renato Boccassino*
- 1.2.1.7. Ernesto de Martino și Ernesto Bozzano*

1.2.2. Prieteni, Colegi, Contrastanți

1.2.2.1 Ernesto de Martino și Mircea Eliade

- 1.2.2.1.1. Mircea Eliade și Ernesto Buonaiuti*
- 1.2.2.1.2. Mircea Eliade și Vittorio Macchioro*
- 1.2.2.1.3. Mircea Eliade și Benedetto Croce*
- 1.2.2.1.4. Mircea Eliade și Raffaele Petazzoni*
- 1.2.2.1.5. Mircea Eliade și Ernesto de Martino,
întâlniri directe și corespondență*

1.2.2.2. Cesare Pavese și Ernesto de Martino. Luptele „Colecției Violete”

- 1.2.2.3. Ernesto de Martino și Giuseppe Cocchiara*
- 1.2.2.4. Ernesto de Martino și Vittoria de Palma*
- 1.2.2.5. Ernesto de Martino și Pietro Secchia*

Capitolul III

Ernesto de Martino, o figură politică incomodă

- 1.3.1. Ernesto de Martino, o perspectivă pro-europenistă în Italia, la mijlocului secolului XX
- 1.3.2. Schibarea culturală: Barbarizarea (Imbarbarimento) Europei
- 1.3.3. La religione civile și La religione della libertà
- 1.3.4. Cu sau fără Croce! Ca niște adevărați cetățeni ai Europei
- 1.3.5. Schimbarea socială: problema celor doua Italii

Capitolul IV

Ernesto de Martino și cercetarea etnografică

- 1.4.1. Între datoriile familiale și obligații clericale: statutul financiar al țăranilor din sudul Italiei la jumătatea secolului XX, în regiunea Lucania
 - 1.4.1.1. *Statutul țăranului italian din localitățile lucaneze, reflectat în notele de teren ale etnologului Ernesto de Martino*
- 1.4.2. Cercetările de teren
 - 1.4.2.1. *Ernesto de Martino și lecția românească*
 - 1.4.2.2. *Cercetarea asupra magiei și vrăjitoriei*
 - 1.4.2.3. *Puglia și tarantismul*
 - 1.4.2.3.1. Între datoriile familiale și obligații clericale: statutul financiar al țăranilor din sudul Italiei la jumătatea secolului XX, în regiunea Salento
- 1.4.3. Ernesto de Martino și reforma studiilor de etnologie
 - 1.4.3.1. *Cinematograful etnologic demartinian*
- 1.4.4. Privire retrospectivă asupra personalității lui Ernesto de Martino

STRUCTURA TEZEI

PARTEA II

MOȘTENIRE CULTURALĂ, TEORII ASUPRA MITULUI ȘI APLICAȚII ÎN ROMÂNIA ȘI ITALIA

Notă preliminară

Capitolul I

Moștenire Culturală și clarificări terminologice

- 2.1.1. Definirea conceptului
- 2.1.2. Suprapuneri/stratificări istorice
- 2.1.3. Problematika moștenirii culturale în perspectiva acestei lucrări
 - 2.1.3.1. *Problema latinității limbii, a originii poporului și culturii tradiționale românești*
 - 2.1.3.2. *Revalorificarea culturii românești în spațiul italian modern*
 - 2.1.3.3. *Conviețuirea în spațiu străin: identitate și a multiculturalitate*
- 2.1.4. Considerații terminologice

Capitolul II

Teorii și teoreticieni ai mitului în România și Italia. Mit și mitologie

- 2.2.1. Definiție și origini
- 2.2.2. Varii interpretări în spațiul european
- 2.2.3. Blaga, mitul și mitologia
 - 2.2.3.1. *Funcția magică și funcția poetică a descântecului în viziunea lui Blaga*
- 2.2.4. Ernesto de Martino, prelucrarea teoriilor
 - 2.2.4.1. *Contraste științifice: Ernesto de Martino și Mircea Eliade*
 - 2.2.4.2. *Contraste științifice: Ernesto de Martino și Benedetto Croce*
 - 2.2.4.3. *Contraste științifice: Ernesto de Martino și Cesare Pavese*
 - 2.2.4.4. *Ernesto de Martino și binomul mit-rit /ritual*
- 2.2.5. Studii despre mitologie în spațiul românesc
- 2.2.6. Interesul italian pentru cercetarea în domeniul folclorului românesc
- 2.2.7. Internetul și mitologia pe situri italiene și române
- 2.2.8. Retrospectivă critică

Capitolul III

Tarantula și Călușul. Filon mitic comun sau două ritualuri conexe?

2.3.1. O adevărată istorie a ipotezelor

2.3.1.1. Începuturi

2.3.1.2. Istoria continuă

2.3.1.3. Ipoteze asupra originii călușului

2.3.1.4. Ipoteze asupra originii tarantei

2.3.1.5. Istoria dezvăluită

2.3.2. Rezoluție schematică

2.3.2.1. Perioada efectuării ritualurilor

2.3.2.2. Locul și spațiul executării exorcismului

2.3.2.3. Timpul sacru spațiul consumării crizei

2.3.2.4. Manifestarea fizică a exorcismului și simptomatologia

2.3.2.5. Instrumentarul de bază implicat în executarea exorcismului

2.3.2.6. Scopul executării exorcismului

2.3.2.7. Considerații comparative privind transa extatică

2.3.3. Feminin versus masculin la tarantism și la căluș

2.3.3.1. Feminin vs. masculin în ritualul exorcizării tarantaților

2.3.3.2. Feminin vs. masculin în ritualul căderii Rusaliilor

2.3.3.3. Feminin vs. masculin în ritualul Călușului

2.3.4. Considerații critice

Capitolul IV

Tarantella/Tarantismul și Călușul Manifestare folclorică versus manifestare artistică

2.4.1. Cultura tradițională și condiționările Puterii

2.4.2. Despuierea progresivă de la mitic la artistic

Considerații finale

Anexa 1

Anexa 2

Bibliografie

CUVINTE CHEIE

**Ernesto de Martino, Mircea Eliade, *Tarantism, Căluș*,
Antropologie Culturală, Etnologie, Rit, Mit, Ritual,
Mitologie, Cultură Tradițională, Identitate, Mentalitate,
Pro-europenism**

CUVÂNT ÎNAINTE

Ochii săi albaştri, sticloși, sunt obișnuiți să privească dincolo de marginile timpului nostru, și parcă chiar dincolo de granițele cognoscibilului, se înțelege, iar fața sa este osoasă, pătrată, cu trăsături dure. Este fața unui om puternic, ce este într-atât de familiar cu lumea celor petrecuți dintre noi, chiar și acest aspect poate fi cu ușurință citit (se înțelege pe fața-i) încât poate fi considerat un om, care știe să aprecieze viața așa cum puțini știu să o facă.

(în imagine antropologul Ernesto de Martino)

(descriere transcrisă din presa anului 1958, de către Clara Gallini, în introducerea la volumul *Morte e pianto rituale. Dal lamento funebre antico al pianto di Maria*, p. VIII, în traducerea autoarei tezei)

ARGUMENT

Lucrarea de față reprezintă un omagiu adus vieții și activității unui cercetător și om de cultură deosebit, Ernesto de Martino, al cărui destin poate fi considerat o mostră a păcatelor și compromisurilor, pe care cadrul politic al secolului XX a fost nevoit să le facă. La fel ca boala de care suferea, cancer, insigna medicală a sus amintitului secol, destinul său întruchipează masca decadenței, care măcina societatea vechiului continent, și din care se va naște, la fel precum pasărea phoenix, din cenușă, o nouă lume, în stare să suporte, să accepte și să aprecieze personalitatea sa complexă, metoda sa de cercetare, precum și caracterul său de vizionar și de pro-european.

L-am descoperit pe antropologul Ernesto de Martino întâmplător, în primul an de doctorat, în încercările mele de a găsi autori italieni, care să fi scris despre mituri italiene, din perspectiva mitului regăsit în obicei sau tradiție folclorică. Deși teza ar fi trebuit să constituie, inițial, o simplă sinteză comparativă a unor segmente esențiale de mit, extrase din obiceiuri și tradiții populare, identificarea și relevarea de obiceiuri similare între folclorul românesc și cel italian, dar și analiza modificărilor acestor segmente de mit, la trecerea lor, din literatura populară, în literatura cultă, relevanța faptului că munca acestei personalități italiene este aproape în întregime necunoscută lumii academice românești m-a motivat să propun conducătorului științific al lucrării, la finele celui de-al doilea an de doctorat, modificarea temei.

Acesta, sesizând din spusele mele, pe atunci sumar documentate, importanța unui cercetător de talia lui Ernesto de Martino pentru mediul științific românesc, viața și activitatea sa interesând mai multe domenii de studiu, mi-a propus, la rândul său, un prim capitol monografic, focalizând problematica complexă a personalității și cercetărilor acestuia.

Prima variantă a acestui capitol ar fi trebuit să fie o reconstituire filologică a muncii lui De Martino, variantă care ne era aproape imposibil de realizat din teritoriul României, datorită faptului că, receptarea lui Ernesto de Martino aici, înaintea prezentei lucrării, se apropia de zero. Numele său era aproape necunoscut lumii academice românești, fiind, cât de cât, familiar doar etnologilor care au studiat și

arealul italian. Opera sa era încă netradusă, volumele antropologului italian reprezentând, pe atunci, marfă de import, parțial xerox-fotocopiată, situație care nu s-a modificat foarte mult până în momentul de față.

Un bun filolog va opina întotdeauna că, pentru o bună cunoaștere și analiză a operei unui autor luat sub observație, nu este suficient ca cercetătorul să aibă în vedere doar tomurile scrise ale autorului de care se ocupă, ci este necesar și imperativ ca acesta să îi cunoască plenar viața și chiar să îi studieze biblioteca. Ce înseamnă a cerceta și reconstitui biblioteca cuiva? Înseamnă a merge pe urma indiciilor regășibile în surse pentru a identifica și lectura toate operele parcurse de acel autor de-a lungul vieții și activității sale. Parte din minuțioasa muncă a unui filolog o constituie chiar lecturarea edițiilor personale ale autorului studiat și compararea acestora cu operele rezultate din prelucrările analitice ale autorului analizat. Prin urmare, extragerea amănunțită și analitică a pasajelor ce au determinat anumite afirmații și au modificat și crescut gândirea critică și analitică a autorului studiat devine de maximă importanță pentru un filolog minuțios.

În cazul nostru, dacă am acționa pe deplin în maniera unui filolog, încercarea ne-ar fi inutilă din cel puțin trei motive. În primul rând, din cauza imposibilității accesului direct la informațiile manuscrise, caietele și notițele lui Ernesto de Martino. În al doilea rând, datorită golurilor lingvistice personale ale cercetătoarei de față, în ceea ce privește limba germană, lipsuri pe care le recunoaștem și pe care ni le asumăm. O mare parte din volumele cunoscute a fi fost citite de către De Martino erau redactate în germană.

După cum ne mărturisea, în 2001, profesorul Corrado Bologna¹, în cadrul cursului de Filologia Romanza, ținut în aulele Facultății de Litere și Filozofie, pe atunci, a Universității „La Sapienza” din Roma, filologul este constrâns să identifice exact volumele lecturate de către autor, o altă ediție sau o traducere a cărții în sine fiind nefolositoare și inutilă. Explicația sa, foarte plauzibilă de altfel, se relega la ceea ce majoritatea cercetătorilor fac, și au făcut dintotdeauna, adică să însemne propriile idei în marginea paginilor citite. După părerea domnului profesor, inclusiv mediul ambiant în care creează un autor este de cercetat, anumite confluente de imagini putând determina o anumită interpretare prin asocierea cu textele parcurse.

¹ Cursul de Filologia Romanza, centrat pe analiza filologică a operei lui Ariosto, *Orlando Furioso* al profesorului Corrado Bologna, a fost urmat de către autoarea acestei lucrări la Roma, între lunile februarie-mai ale anului 2001, în timpul unei burse de studiu Erasmus, la Facultatea de Litere din cadrul Universității „La Sapienza”.

Bineînțeles, domnul profesor se referea în cursul său la creația artistică a unor portrete de personaje din opera lui Ariosto, *Orlando Furioso*, urma căroră, prin descriere fizică și numele ales, poate fi regăsită în frescele din biblioteca casei *mecenatului* său, unde studia Ariosto și unde concepea manuscrisele a ceea ce urma să fie dezvoltat în poemul epic *Orlando Furioso*. În acest caz specific, reconstituirea frescelor a aruncat o nouă lumină asupra studierii filologice a lui Ariosto și asupra operei sale capitale.

Totuși, generalizând, suntem de părere că, pentru munca filologului, aceste aspecte ar putea constitui surse ineluctabile pentru descifrarea de conținut a dezvoltării tezelor autorilor analizați, atât în cazul unor opere poetice, cât și în cazul unor opere științifice. În cazul nostru, mediul de lucru al lui De Martino, și istoria sa personală, inclusiv maladiile de care a suferit, i-au influențat în bună măsură viziunea științifică, după cum mărturisea el însuși „Cred că nu s-ar putea întocmi istoria culturală a propriei mele persoane fără a se studia istoria maladiilor mele”².

A treia cauză ce ne periclitează analiza pur filologică a lui de Martino este datorată factorului pur accidental, ce ține de istoria timpurilor în care a trăit autorul, și, nu în ultimul rând, de istoria personală a acestuia, care face ca mare parte din manuscrisele unui autor să dispară din motive incidentale și accidentale. Având în vedere că autorul sus menționat trăiește și scrie una dintre operele majore în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, având la dispoziție, nu un computer portabil, ci o simplă mașină de scris portabilă, că în timpul războiului, casa în care locuia familia sa, și unde își lăsase manuscrisele, a fost distrusă în timpul bombardamentelor de la Cotignola și că parte din manuscrise au fost pierdute sau distruse în editură, în timpul ocupației naziste, ne confruntăm astăzi cu goluri imposibil de umplut. Aceeași dificultate o resimțise, probabil, și Ernesto de Martino în anii de rescriere continuă a unui material parțial distrus, parțial de adus la zi, din punct de vedere bibliografic. Acestea s-au întâmplat în cazul studiului *Il mondo magico*, la care de Martino a muncit neîncetat timp de șase ani.

Abordarea pur filologică fiind nu numai împiedicată de rațiunile mai sus specificate, ci și insuficientă pentru o personalitate atât de complexă, precum cea a etnologului (în zilele noastre, antropologului) italian, am ales varianta analizei multidisciplinare, separând teza în două părți mari, prima cu un profund caracter

² „Credo che non si possa fare la storia culturale della mia persona senza fare la storia delle mie malattie.” Ernesto de Martino, *apud* Cesare Bermani, „Le date di una vita”, in *Il de Martino, Bollettino dell’Istituto Ernesto de Martino*, Florența, nr. 5-6, 1996, p. 17 (t.a.).

monografic, dar în care intervine, mai ales în ultimele capitole, un puternic spirit critic și interpretativ, și a doua, cu un caracter mai degrabă teoretic și interpretativ, urmărind o metodologie comparativă de analiză a teoriilor și operelor autorului, în special a unei opere majore a acestuia, în care tematica permite paralelisme cu unul dintre cele mai cunoscute obiceiuri populare românești.

STRUCTURA TEZEI

PARTEA I a tezei, intitulată sugestiv *Ernesto de Martino, o personalitate controversată*, constituie o adevărată monografie a vieții și activității lui Ernesto de Martino. La o radiografiere generică a acestei părți, putem afirma că structura sa de bază, ce se întinde pe cuprinsul a peste 170 de pagini, conține patru capitole mari, fiecare împărțit în mai multe subcapitole și chiar paragrafe, ce urmăresc detaliat tematici derivate. Fiecare capitol are menirea de a completa și îmbogăți cu informații și interpretări capitolul și capitolele anterioare.

Capitolul I al primei părți, *O survolare a datelor eliptice ale vieții lui Ernesto de Martino*, se alcătuiește dintr-un bloc compact de circa 70 de pagini, în cuprinsul cărora am încercat să reconstitui, pe cât mi-au permis materialele bibliografice de complet, viața și activitatea cercetătorului italian, în cele mai mici detalii. Deși prea extins ca dimensiuni, am ales ca acest prim capitol să rămână un bloc compact de informații fără a clasifica reordona și împărți cronologic viața autorului, deși, dacă am fi optat pentru a separa viața și activitatea sa în etape, am fi putut identifica următoarele cinci subcapitole:

- 1.1.1. *Copilăria și studiile preuniversitare (1908-1927)*
- 1.1.2. *Studenția, războiul și ucenicia în cercetare (1927-1945)*
- 1.1.3. *Lupta politică, boala și dobândirea renumelui în ambientul academic italian (1945-1952)*
- 1.1.4. *Maturizarea gândirii științifice (1952-1960)*
- 1.1.5. *Apogeul politic, universitar și publicistic (1960-1965)*

Alegerea noastră este motivată și de faptul că, ideile demartiniene nu au o structură ascendent-liniară, ci se reîntorc periodic la sursa originală sau la cea de

tinerețe, pentru a fi completate și șlefuite, la nou, prin prisma periodicelor evoluții ale autorului, datorate și bibliografiei scrise și umane cu care intră în contact. Capitolul urmărește, prin urmare, dezvoltarea cronologică ascendentă a lui De Martino, ca intelectual, ca cercetător, ca personalitate politică și, nu în ultimul rând, ca om, în toate diametrarele sale: copil și fiu, student, matur, ginere, soț și tată, căsătorit și separat de soție, îndrăgostit și pasional, atât în viața de zi cu zi, în polemica politică, cât și în operele pe care le crea, „șoarece de bibliotecă”, cercetător în teren etnologic, autor de articole și volume științifice, dar și de încercări literare, profesor de liceu și profesor universitar, purtător de cuvânt, propagator de propagandă, făuritor de cultură și teorii culturale, îndrumător și deschizător de drumuri, formator de destine și vizionar.

La o privire de ansamblu, răsfoind paginile prezentei lucrări, vă va șoca, probabil, multitudinea de note explicative, introduse mai ales în acest prim capitol, ce prezintă, de altfel, un puternic caracter monografic. Sunt de părere că numărul imens de note de subsol, departe de a îngreuna lectura tezei, sunt mărturie a unei lumi și realități diferite de a noastră. Și am afirmat cele de mai sus, atât din punct de vedere al distanței istorice ce ne desparte de perioada realității în care a trăit autorul aici luat în discuție, cât și din punct de vedere al spiritului latin, dar totuși diferit, al teritoriului italian. În puține cuvinte, majoritatea notelor explicative dau claritate asupra momentelor considerate cruciale pentru conținutul complex al discuțiilor aici inițiate, explicând, pe alocuri, alegeri făcute de personajele pe care noi le aveam în analiză, și completând, totodată, cadrul general, istorico-politic, social și cultural al prezentei teze. Să le considerăm, deci, un *frame* istoric și intelectual, ce încadrează posibilități de interpretare multiple și nu o metodă ieftină de a umple pagina.

Capitolul II al primei părți, *O schiță de formare intelectuală*, detaliază contactele directe pe care Ernesto de Martino le-a avut cu personalități ale timpului, care i-au devenit maștri și în umbra cărora s-a format viitorul părinte al antropologiei italiene. Am selectat doar personalitățile cele mai importante și, evident, responsabile pentru devenirea științifică și umană a etnologului. Capitolul prezintă două subcapitole mari, primul care analizează relația cu primii săi maștri, al doilea care aduce în prim plan relațiile culturale și discuțiile științifice dezvoltate cu personalități care i-au devenit prieteni, colegi, opozanți.

Deși este binecunoscut faptul că unul dintre maeștrii lui Ernesto de Martino este Benedetto Croce, raporturile cu acesta fiind analizate în detaliu de literatura de specialitate, am preferat să nu tratăm problematica întâlnirii științifice a etnografului cu filosoful. Parțial, alegerea noastră este motivată de multitudinea lucrărilor care au comentat problema, uzitând-o extensiv și uzând-o, în același timp, în așa fel încât, modestele noastre considerații nu ar fi adus foarte multe noutăți. Raporturile lui Ernesto de Martino cu figura olimpiacă a lui Benedetto Croce sunt parțial încărcate de admirație și venerație, în perioada de început științific și de primă mutație politică a lui De Martino. Apoi, aceste raporturi devin raporturi de prietenie, etnologul nostru beneficiind de întreaga încredere a maestrului Croce, până în momentul în care drumurile lor teoretice se despart, o dată cu primele tentative ale lui De Martino de a se desprinde de teoria istorică în forma teoretizată de filosoful italian, și aplicarea ei, în formă modificată, în studiul tradițiilor și obiceiurilor claselor subalterne, folclorul italian.

Lipsește, de asemenea, detalierea raportului indirect, prin prisma operelor acestuia, cu Antonio Gramsci, un teoretician al folclorului italian. Parțial recuperăm această relație livrescă, în alte capitole și subcapitole ale lucrării. Nu am considerat existența unui subcapitol separat îndeajuns de substanțială pentru a aduce perspective noi asupra unei chestiuni pe larg discutate, din nou, de literatura de specialitate. Am făcut doar referiri sumare la relația specială dezvoltată cu opera lui Carlo Levi, *Cristo si è fermato a Eboli*, deoarece aceasta este una dintre cărțile care apare ca un *leitmotiv*, motivând inițierea și continuarea intensă a cercetărilor de teren demartiniane, și motor al întregului său demers științific. De aceea ni s-a părut important, suspendarea acestei tematici pentru o circumstanță viitoare, care să ne permită să tratăm subiectul pe larg și în detaliu, într-o lucrare de mai mici dimensiuni, care să îi facă cinste.

Deopotrivă, nu am considerat necesară transcrierea raporturilor culturale, științifice, academice ale lui De Martino cu unele personalități ale vremii cu care a intrat în corespondență și pe care i-a cunoscut chiar personal. Dacă am fi atins inclusiv subiectele minore ale discuțiilor demartiniane, directe sau indirecte, încărcând capitolul cu personalități prea puțin relevante, și chiar nerelevante pentru formarea sa, acest capitol și această parte de teză s-ar fi putut ușor transforma din lucrare monografică într-o mică enciclopedie a intelectualului italian din a doua jumătate a secolului XX.

Un loc aparte în economia capitolului l-am rezervat relației directe și indirecte pe care etnologul italian a dezvoltat-o, de-a lungul vieții și carierei sale, cu istoricul român al religiilor Mircea Eliade, insistând, de asemenea, și asupra contactelor permanente pe care acesta le-a avut cu personalități italiene. Am ales să introducem și acele fragmente, care sunt rupte din materialele biografice și autobiografice eliadiene, datorită faptului că Italia a constituit dintotdeauna pentru acesta un loc de inspirație, reculegere și documentare, multe dintre personalitățile pe care Eliade le-a considerat măestrile săi, fiind, concomitent, și profesorii și îndrumătorii lui Ernesto de Martino. Mai mult decât atât, acest subcapitol, în versiunea sa scurtă, a făcut obiectul unui articol publicat de autoarea prezentei teze, sub titlul *Ernesto de Martino, Mircea Eliade și mentorii lor spirituali*, în volumul colectiv *Viziuni critice*, (coord. G. Cormoș, ed. Argonaut, Cluj-Napoca 2010, pp.9-15).

Acest capitol se finalizează cu unele aprecieri privitoare la raporturile de prietenie pe care le-a întreținut De Martino cu una dintre figurile politice majore ale perioadei, capul italian al partidului comunist, Pietro Secchia. Sub-subcapitolul a vrut să faciliteze trecerea uniformă și lină la tematica următorului capitol, pentru a oferi fluiditate lucrării.

Capitolul III al primei părți, *Ernesto de Martino o figură politică incomodă*, dezvoltă problematica personalității politice a etnologului nostru, într-o perspectivă critică și interpretativă. Ceea ce am încercat să demonstrăm, prin folosirea, chiar, a unor mărturisiri tip interviu asupra personalității lui Ernesto de Martino, este caracterul său onest și pasional cu care abordează acest aspect deosebit de important al mediului cultural italian din care făcea parte. Deși a schimbat frecvent culoarea politică, trecând de la un partid la altul, lucru, de altfel, deloc neobișnuit pentru un italian trăind în societatea culturală și politică a perioadei istorice la care facem referire, De Martino și-a conservat în mod consecvent spiritul, teoriile și lupta, în sensul unei politici și ideologii proprii, aceea a libertății.

După cum menționam, anterior, revenirea constantă la tema raporturilor dintre Ernesto de Martino și Benedetto Croce, unul dintre subcapitolele prezentului capitol reia aspectul puțin critic, puțin ironic, al desprinderii ideologice a ucenicului de maestru. Format la școala crociană, antropologul nostru a știut să se desprindă oportun din epigonismul repetării, devenind un spirit critic real și creatorul unui sistem independent, la fel ca și un formator de viitoare personalități științifice.

Capitolul este deosebit de important în economia întregii lucrări, ținând la un prim moment de originalitate în interpretare. Subliniem astfel caracterul pro-europeanist al concepției etnologului, anterior formării Uniunii Europene, pe care, dacă ar fi trăit să o cunoască, probabil ar fi considerat-o o Republică a Națiunilor Libere. Atât relevarea tematicii, sublinierea ei, cât și demonstrația analitică a ipotezei propuse, ne aparține în întregime, reprezentând unul dintre aporturile științifice și interpretative de maximă originalitate ale tezei. Nu există nici un alt material biografic, bibliografic sau analitic, despre Ernesto de Martino, care să evidențieze, să comenteze și să demonstreze, mai mult sau mai puțin explicit, acest aspect al personalității sale. Evidențind tematica generică a decadenței societăților europene ale secolului XX, De Martino reorientează teoria *revival*-ului Europei, prin veracitatea și inocența politică a claselor subalterne, comună ca discuții și dezbateri în Italia contemporană lui, la conturarea unei identități și cetățenii europene, similare celei pe care se bazează constructul european actual, și bazată pe aceleași rădăcini istorice, pe aceleași fundamente, și principii.

Menționăm și faptul că acest capitol a generat două articole. Primul, a fost prezentat, în anul 2009, la conferința internațională „Un deceniu și jumătate de Studii Europene și Administrarea Afacerilor la Cluj”, și publicat, în ianuarie 2010, sub titlul „*Ernesto de Martino. A European Perspective in Italy at the Mid of the XXth Century*”, în revista *Studia Europea*. Cel de-al doilea, purtând titlul „Ernesto de Martino și «barbarizarea» Europei”, este momentan în curs de publicare, în nr. 6 al revistei de artă și știință Europa, editată la Novi Sad, urmând să fie lansată, mai apoi, și pe teritoriu românesc.

Capitolul IV al părții I, *Ernesto de Martino și cercetarea etnografică*, prezintă în detaliu, după cum arată și titlul, cercetările de natură etnografică ale antropologului nostru. Aici am încercat să surprindem atât uzitarea metodologiei și stilului de analiză clasice, ale școlii italiene de demo-etno-antropologie, precum și prelucrarea și subtilizarea lor, prin prisma experiențelor străine. Am evidențiat, de asemenea, modalitățile și momentele în care antropologul italian intervine, perfecționând și revoluționând abordarea și perspectivele de studiu, în ceea ce privește folclorul italian, o categorie științifică, până la el marginalizată și desconsiderată de mediul academic italian al vremii.

Spiritul inovativ și inovator al lui De Martino este surprins în punctul său maxim de viabilitate. Ne surprinde pasiunea cu care își alege, își pregătește, își instruește și coordonează echipele pentru cercetările de teren, la fel ca și modul în care organizează etapele cercetărilor. Fiecare experiență de teren este valorificată și fructificată pe larg și pe mai multe planuri, Ernesto de Martino folosind oportune mijloacele tehnologice pe care i le punea la dispoziție secolul modern în care trăia.

În afara articolelor în care publică fără preget rezultatele preliminare ale muncii sale și a colaboratorilor săi; antropologul nostru organizează emisiuni culturale de propagare în masă a culturii tradiționale și populare, în general, explicând pe înțelesul tuturor importanța studiilor sale și a promovării lor, ca mijloc de culturalizare a maselor. O inovație absolută, cu greu acceptată în lumea academică italiană, folosirea imaginii ca document etnografic și probă științifică a interpretărilor redată prin cuvânt. Intuiția cu care antropologul nostru își alege colaboratorii fotografi și cinești și instruește echipa tehnică este surprinzătoare, marcând primul pas în evoluția etnografiei și antropologiei vizuale în Italia.

Ca un adaos celor mai sus afirmate, trebuie să menționăm că acest capitol, pe lângă caracterul său de trecere în revistă a reușitelor demartiniene, aduce aportul nostru semnificativ, prin comentariul interpretativ ce implică cadrul situațional în care se desfășoară cercetările, analiza receptării acestora, atât la nivel de mase populare, cât și la nivel academic, dar mai ales, interpretarea critică a valorii unor materiale culese și oferite presei de către De Martino. Pe baza acestor materiale am structurat un studiu ce aduce în prim plan situația și statutul țăranului italian al Sudului, blamat și acuzat de societatea nordului pentru stadiul civilizațional arhaic pe care îl păstra în acele vremuri, situație care s-a schimbat prea puțin în prezent, în ciuda dispariției aproape în întregime a „factorului folcloric arhaic”. Interpretarea noastră a dat naștere unei lucrări, cu titlul “Family duty and clerical obligations. The financial status of the South Italy peasants at the mid of the XX century (1949-1960 cca.), susținută în cadrul Conferinței pe tematici de istorie economică, finanțe-bănci, organizată de profesorul Mihai Drecin, la Universitatea din Oradea, în octombrie 2009.

Un aspect deosebit de important al acestui capitol este relevat de subcapitolul *Ernesto de Martino și lecția românească*, pagini în cuprinsul cărora evidențiem și aducem completări, la un fragment din introducerea metodologică atașată de Clara Gallini volumului demartinian *Morte e pianto rituale*. Dal lamento funebre antico al pianto di Maria. Paginile dedicate acestui aspect, au avut onoarea audienței unui

public italo-român, fiind prezentate, în iunie 2008, în cadrul unei conferințe, organizate de Universitatea „Ștefan cel Mare”, din Suceava, contribuție menită să evidențieze, în contextul mediatic italian nefavorabil țării noastre, colaborarea științifică, artistică și economică constantă, dintre România și Italia, înainte și după 1989.

Relevanța științifică a contactului cu descendenții direcți ai școlii sociologice românești de la Institutul de Folklor, ce a avut loc timp de o lună, la București, în anul 1955, în cadrul instituțional al rețelei de cercetare a ministerului Culturii, își lasă amprenta asupra modalității de abordare științifică a terenurilor ulterioare descinderii în România. Deși am reluat parțial informațiile furnizate de materialele bibliografice, aportul nostru în relevarea și comentarea unor aspecte metodologice de fond, preluate de către De Martino, prin experiența directă a fișelor de observație, parcurse în cadrul instituțional românesc, aduc o notă de originalitate. De asemenea, incursiunea noastră critică, și argumentele aduse, în acest subcapitol, tematicii, ne motivează afirmația că, antropologul italian a beneficiat de o adevărată „lecție”, în ceea ce privește structurarea chestionarelor, păstrarea răspunsurilor, transcrierii fișelor de observații, modalității de abordare a subiecților, în vederea performării interviurilor.

Subcapitolul conclusiv al capitolului IV, precum și al părții I a tezei, punctează structurat aspectele multiple ale personalității antropologului, constituind un liant justificativ pentru a doua parte a lucrării.

PARTEA A II-A a tezei, intitulată *Moștenire culturală, teoria mitului și aplicații în România și Italia*, constituie cadrul teoretic și analitico-interpretativ al prezentei lucrări. Structurată pe trei problematici majore, care fac obiectul celor trei capitole mari, din care se construiește această secțiune a tezei își dorește încadrarea istorică a problematicii studierii mitului. Acesta devine un *concept liant*, între, pe de o parte, moștenire culturală, menită să devină, fie patrimoniu cultural național, la nivel restrâns și specific, fie patrimoniu universal și factor de construire a identității și specificului național, în context european și global, și, pe de altă parte, fenomenul folcloric, cultivat și conservat de societatea modernă, drept fenomen artistic, spectacular și recreativ. Pentru a balansa echilibrul formal al lucrării, am adăugat aici

un al patrulea capitol, conclusiv, care are menirea de a puncta, în decursul a zece pagini, premisele unei cercetări viitoare mai ample.

În construirea capitolelor, am pornit de la definirea generică a conceptelor uzitate, specificând mai apoi, teoretic, segmentul definitoriu, necesar setului de analize comparative, care conferă caracter original, interpretativ, tezei. De asemenea, am considerat necesară punctarea cadrului istoric al problematicilor evidențiate de analiza comparativă, la fel ca și menționarea contribuțiilor în materie, anterioare prezentei lucrări.

În *Capitolul I* al părții a doua, am considerat necesară specificarea segmentului interpretativ al moștenirii culturale, care a fost folosit, mai apoi, în ultimul capitol al tezei, pentru a evidenția caracterul de factor identitar național, preluat de fenomene etnologice specific naționale: *călușul* pentru cultura tradițională română, respectiv *tarantismul*, pentru cultura tradițională italiană. De asemenea, am considerat necesară explicarea, prin stratificare istorică, a premisei capitolului III, formulată inițial de către Mircea Eliade, aceea a similitudinii celor două fenomene folclorice mai sus menționate: *călușul* și *tarantismul*. Consecințele istorice, din perspectivă atât diacronică, cât și sincronă, ale evidențierii rădăcinilor comune, pe substrat latin, ale celor două culturi neolatine, și, în același timp, romanice, cea română și cea italiană, sunt necesare demersului nostru comparativ. Doar în acest mod puteam justifica, teoretic, dar și practic, dezvoltarea unor fenomene folclorice similare și conservarea lor, în formele reminiscente în care le putem observa astăzi, în două arii etnoculturale atât de îndepărtate fizico-geografic.

Datorită caracterului complex al cauzisticii propuse în al doilea segment al capitolului, am ales doar o simplă enumerare a *locus*-urilor științifice în care putem identifica justificarea teoretică a capitolului comparativ final. Opțiunea noastră de a puncta doar aspecte fragmentare este motivată de cadrul larg al literaturii de specialitate în materie, dezvoltarea tematicii alcătuind o sinteză de sine stătătoare, obiect al unei lucrări, parțial completate de autoare, în unul dintre referatele științifice premergătoare redactării tezei. Aspectele evidențiate aici rămân propuneri deschise unor viitoare sinteze, rezultat al unor cercetări mai aprofundate.

O problemă relativ greu de depășit, a fost aceea a echivalării termenilor de specialitate cu care vehiculează, diacronic vorbind, lucrările de specialitate parcurse.

Din acest motiv, am încercat în acest capitol și o clarificare a termenilor cu care am vehiculat pe cuprinsul părții a doua a tezei.

Capitolul al II-lea, al părții a doua, Teorii și teoreticieni ai mitului în România și Italia. Mit și mitologie, a constituit subiectul primului referat din stagiul doctoral, lucrarea fiind parțial publicată, sub forma unui articol, intitulat “Cercetările române și italiene asupra mitului și mitologiei”, în volumul colectiv de studii și comunicări științifice, editate de Ion Cuceu sub titlul *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor*, Cluj-Napoca, Editura Fundația pentru Studii Europene, 2007, pp. 351-366.

Capitolul evidențiază principalele curente europene de interpretare, în materie de mit și mitologie, propunându-și să identifice teoreticienii cei mai importanți, precum și teoriile și lucrările cele mai însemnate dedicate mitului, provenind din teritoriul academic român și italian. Am luat în considerare aici, doar exponenții cei mai reprezentativi pentru studiul mitului. Din partea românească, am considerat necesară evocarea deconstrucției și reclasificării conceptelor *mit* și *mitologie*, realizată de marele nostru filosof Lucian Blaga. Dintre teoreticienii europeni ai mitului, l-am selecționat pe Roland Barthes, cu interpretarea schematizată a variantei lingvistice de interpretare a mitului. Din partea italiană, am evidențiat progresiv și cronologic, dezvoltările teoretice, pe care le-a conturat Ernesto de Martino, în paginile lucrărilor sale, în urma constantelor deconstrucții ale teoriilor mitului, pe care le vizitează și re-vizitează interpretativ, în demersul construirii propriilor teorii.

De asemenea, am considerat utilă, sublinierea intersecțiilor teoretice ale lui De Martino cu teoreticienii italieni și români ai mitului, precum Benedetto Croce, Cesare Pavese și, nu în ultimul rând, cu Mircea Eliade. Abordarea paralelismului De Martino-Eliade nu repetă cele specificate în partea I a tezei. Caracterul teoretic al părții a doua, ne-a determinat la revizitarea teoretică, de această dată, a relațiilor conceptual-teoretice dintre cei doi intelectuali de marcă ai secolului XX.

O altă parte importantă a capitolului este reprezentată de interpretarea dată de noi, structurilor binomice *mit-rit*, *mit-ritual*, uzitate de către antropologul italian, atât în lucrările sale teoretice, cât și în cele aplicativ-analitice. O contribuție originală a autoarei poate fi considerată reinterpretarea teoriei demartiniene *mito-rito*, în care, pe alocuri, antropologul italian confundă termenul de *rit* cu termenul de *ritual*. O a treia notă de originalitate este adusă de autoare în suprapunerea schemei lingvistice de

interpretare a mitului, realizată de Roland Barthes, asupra teoriei demartiniene a binomului *mito-rito*.

Pentru a completa cadrul istoric-evaluativ al *teoriei mitului*, precum și intervențiile comparative și critice ale autoarei cu privire la teoretizările demartiniene, relevăm caracterul amănunțit al radiografiei bibliografice în materie, evidențiate în cuprinsul subcapitolelor 5, 6, 7, ale prezentului capitol. Fără a ne amăgi cu privire la epuizarea listelor exemplificate aici, îndeajuns de bogate și reprezentative, propunem reluarea amănunțită a acestui aspect, într-o lucrare viitoare aparte.

Capitolul III, al părții a doua, intitulat *Tarantula și Călușul. Filon mitic comun sau două ritualuri conexe?*, reprezintă secțiunea aplicativ practică a întregului demers științific. Gândit inițial ca un articol, o variantă cu mult prescurtată a sa a fost prezentată în luna mai, a anului 2009, în cadrul ediției a III-a, a Conferinței Internaționale „Omul și Mitul”, și publicată, ulterior, în varianta în limba engleză, în actele conferinței. Capitolul propune, o interpretare comparativă, prima de acest fel, a celor două simboluri mitice, *tarantula*, emblemă a *tarantismului* italian, și *călușul*, emblemă a tradiției românești, cu același nume. Au fost luate în considerare formele istorico-etnografice de manifestare ale celor două ritualuri, condițiile și motivele perfecționării, remanențele și transformările lor, la stadiul actual de manifestări artistice folclorice. Tratarea comparativ istorică a teoriilor asupra originilor celor două fenomene dezvăluie similitudini surprinzătoare, justificând pozitiv ipotezele emise *ab initio*. Dacă în cazul fenomenului *călușului* bogăția materialelor ne-a permis citarea părerilor mai multor cercetători, pentru fenomenul *tarantismului* am considerat ca unică autoritate științifică specificările demartiniene. O incursiune mai adâncă în chestiunea studiilor asupra *tarantismului* ar fi complicat foarte mult demersul lucrării. Pe de altă parte, lucrarea lui Ernesto de Martino este una de referință în sine, cercetările ulterioare, în teren italian, făcând adesea referire la materialul deja comentat de către acesta.

Un alt motiv care ne-a determinat să ne oprim la varianta de *tarantism* studiată și comentată de antropologul italian este acela că, în mod paradoxal, și în România, cercetarea de teren, care a rămas referința cea mai uzitată de către cercetătorii și comentatorii *călușului*, contemporani nouă, a fost efectuată în 1958, cu doar un an înaintea celei italiene asupra *tarantismului*. Această corespondență poate constitui o simplă coincidență. În ciuda contactului direct și mărturisit al lui De Martino cu

mediul cercetării etnologice românești, nu avem dovada păstrării unei corespondențe între Mihai Pop, directorul adjunct al Institutului de Folclor din acele vremuri și coordonatorul cercetării asupra călușului de la 1958 și etnologul italian. Prin urmare, din lipsă de date concrete, nu am putut comenta o posibilă vecinătate de viziune, vis-a-vis de această vecinătate de interes în abordarea tematică.

Structurat în mai multe subcapitole, paralelismul dintre *tarantism* și *căluș*, cunoaște o trecere, am spune aparent intermediară, printr-un alt fenomen conex, înregistrat la comunitățile vlahe de pe Valea Timocului, și interpretat drept sursă sau variantă „antică” a fenomenului etnologic românesc. Am încercat a supune observației cititorului, o analiză comparativ-critică amănunțită și complexă, focalizată în mai multe etape și pe mai multe niveluri de interpretare. Departate de a considera exhaustiv demersul nostru critic, susținem, totuși, importanța unui asemenea tip de studii, la fel ca și rezultatele evidente și surprinzătoare, care canalizează factorii determinanți ai conservării unor aspecte asemănătoare de ritual, pe areale atât de îndepărtate și diferite.

Analiza noastră nu a focalizat paralelismele în direcția unui singur aspect al celor două (respectiv trei) fenomene etnologice, precum s-a mai întâlnit, tematic, în alte lucrări anterioare de specialitate, precum cele deja citate de autoare în cuprinsul capitolului. Scopul nostru inițial a fost să surprindem multitudinea punctelor de contact dintre aceste fenomene, în desfășurarea lor mitică recurentă, atât diacronică cât și sincronică, dar și diferențele structurale și conceptuale. Tentativa noastră în acest capitol, s-a dovedit a fi una mai degrabă istorico-antropologică sau antropologico-critică, decât etnografică. Ne-a interesat, de asemenea, o abordare comparativă a tensiunilor de gen ce se construiesc în cadrul fenomenelor studiate. În această privință, ne-am folosit de lucrări, ce au avut ca subiect cercetarea tensiunilor între feminin și masculin, separat în cazul călușului și în cel al *tarantismului*, fără a atinge o dimensiune comparativă. Tocmai de aceea, anumite aspecte, evidențiate mai ales în subcapitolele conclusive, ne îndreaptă abordarea înspre perspectiva unei antropologii culturale, care studiază suprapunerea de sisteme și complexe mitologice, generatoare a unor imagini colective, ce condiționează, spiritual, dar prin expresii fizice, ființa umană.

Într-un al *patrulea capitol*, conclusiv, al părții a doua a tezei, am încercat să aducem o lumină nouă în problematica conservării unor fenomene etnologice, sortite

uitării în procesul de evoluție al ruralului către urban. Am dorit, astfel, să evidențiem tendința societății contemporane de a salva secvențe mitice, în speranța unui *revival* al moștenirii culturale generatoare de identitate națională, respectiv regională. Deși literatura de specialitate oferă un număr relativ mare de articole și volume, care tratează problematica transformării fenomenului genuin al călușului în expresie artistică a spectaculosului, prin modificarea structurală a formulei tradiționale într-o organizare condiționată de scenă, am considerat necesară tratarea comparativă a aspectului alunecării *Călușului* românesc și a *tarantinismului* (tarantelei cu actarea dramatică interpretativă a exorcizării) italian înspre versiunile lor actuale, de spectacole de scenă și de manifestări tipice de festival. Din acest punct de vedere, latura sacrală a celor două fenomene etnografice lasă locul funcției fundamentale a spectacularului: *entertainment*. Dar, în aceeași măsură, salvează, mai mult în cazul *tarantinismului*, pecetea de negativitate, pe care veacurile au imprimat-o sacralității și esteticului imaginarului rural.

Cu toate că apariția festivalurilor de tip *La notte della taranta* sunt tardive în Italia, primele atestări fiind înscrise după anul 1999, transformările de la fenomen folcloric la spectacol artistic sunt similare, la fel ca și *turismul artistic și cultural*³ pe care îl condiționează aceste tipuri de manifestări ale zilelor noastre.

Totuși, tocmai această reapariție și convertire tardivă a exorcizării *tarantinismului* în formă coregrafico-dramatică, confirmă și justifică existența dublă, chiar triplă, a Călușului românesc, ca spectacol artistic, dar și ca tradiție a unui ritual magic, conservat prin metode etnologice și antropologice, și, totodată, ca fenomen viu, supus mutațiilor condiționat istorice, performat, încă, în spiritul scopurilor sale primordiale, originare, de apărare, purificare, inițiere și fertilizare. Acesta este și unul dintre motivele pentru care Călușul românesc a devenit, încă de timpuriu, un pașaport al patrimoniului cultural național român, și o „emblemă identitară” a românismului de pretutindeni, fiind inclus în lista UNESCO a patrimoniului universal intangibil.

³ Termeni definiți de autoare în capitolul I al Tezei.

ADNOTĂRI METODOLOGICE

Tratând o personalitate cu valențe culturale și sociale multiple, precum cea a antropologului Ernesto de Martino, prezenta lucrare nu se putea dezvolta liniar. Interdisciplinaritatea nativă și studiată a autorului ne-a împins demersul științific înspre aceeași varietate de întrepătrunderi de domenii și metodologii de cercetare. Am încercat, pe cât ne-a fost posibil, să urmărim lecția științifică a autorului studiat, și să adăugăm, până și părți monografice, care tratează o variantă, cea mai completă, până la momentul de față, ne-am dorit noi, a biografiei lui Ernesto de Martino, capitole și subcapitole interpretative, pline de comentariu critic.

Demersurile noastre științifice au necesitat două deplasări, autofinanțate, în Italia, care, din păcate, nu au putut fi prelungite pe un arc temporal superior a zece zile, de fiecare dată, având în vedere că, cele două călătorii au fost susținute în întregime din modestele resurse financiare proprii. Prima incursiune a avut loc în luna iulie a anului 2006 și s-a soldat cu rezultate insignifiante, câteva promisiuni de materiale semnificative, câteva discuții, utile la stabilirea unui cadru general de posibilități de studiu și achiziționarea câtorva materiale bibliografice tangențiale variantei actuale a Tezei. Dezideratul nostru de a reuși surprinderea unor momente genuine de folclor, în lumea modernizată deja a Siciliei, a eșuat în achiziționarea unor materiale generice, culegeri clasice de folclor italian, alcătuite de celebrul etnolog Giuseppe Pitrè. Un an mai târziu, în luna septembrie, ne-am întors în Italia, de data aceasta la Roma, cu scopul de a identifica bibliografia specifică necesară prezentei structuri de cercetare. Din păcate, timpul scurt avut la dispoziție și dificultatea accesului la informații, la fel ca și puținele puncte de reper, avute la dispoziție, ne-au condiționat întoarcerea în țară, cu materiale importante, de un volum considerabil, însă insuficiente pentru definitivarea monografiei. Materiale deosebit de importante, de ultimă oră, ne-au parvenit ulterior, pe parcursul anului 2008, parțial în format electronic, parțial prin intermediul serviciilor poștale și de curierat. Receptarea tardivă a materialelor bibliografice a provocat o serie continuă de întâzieri, nedorite și neașteptate de autoare.

Totuși, a doua vizită în Italia, la Roma, a însemnat nu numai completarea surselor bibliografice, ci și conturarea unor studii care stau la baza unor capitole de o deosebită relevanță pentru partea analitico-comparativă a tezei. Vizita ne-a permis definitivarea unui studiu de caz, bazat pe un chestionar ce se preta atât la interpretare calitativ interpretativă, cât și cantitativ statistică, focalizat pe problematica construirii identității naționale, în confruntarea cu structura constructului european, cât și în condițiile căsătoriilor mixte. De asemenea, am avut ocazia unor discuții tip interviu, de o importanță și relevanță specială, cu membri ai unui ansamblu folcloric italian, din repertoriul căruia făcea parte, preponderent, dansul *tarantella*, cu adaosul de reproducere dramatică, în coregrafie, a exorcizării tipice *tarantismului* demartinian. Din păcate, defecțiuni de fond ale aparatului de înregistrare, au făcut ca încercările noastre să eșueze, din nou, materialul cules neputând fi integrat în cadrul tezei. Iată că, defecțiuni tehnice ne condiționează studiul modern, chiar dacă asemenea dificultăți păreau a fi fost depășite de revoluția tehnologică. Unica dovadă a acestor interviuri sunt câteva fotografii de spectacol, dăruite cu generozitate de domnișoara Concetta.

Deși intenționam o reîntoarcere în echipă în Italia, cu scopul de a cerceta transformarea fenomenului *tarantismului* în spectacol artistic, de dans și transpunere dramatico-coregrafică a exorcizării, în ritmurile tradiționalei *tarantella*, nici timpul, nici mijloacele financiare nu ne-au mai permis ducerea la îndeplinire a proiectului. Tocmai de aceea, capitolul final al părții a doua repetă, parțial, ultimele date de teren prelevate în România, în ceea ce privește fenomenul călușului, în timp ce comentariile cu privire la inserarea teatrală a ritualului exorcizării *tarantei* se bazează mai mult pe materiale consultate online.

Teza a avut de suferit, încă o dată, prin lipsa validării afirmațiilor noastre, pe care o cercetare de teren actualizată ar fi putut-o aduce, amplificând, astfel, calitatea lucrării per ansamblu. Ne rămâne în proiect participarea în scopuri științifice, și nu recreative, la festivaluri de tipul *La notte della taranta*.

Cu privire la fenomenul *căderii Rusaliilor* de pe Valea Timocului, ar fi fost, de asemenea, util, un studiu de caz și o incursiune de teren, pentru a valida ceea ce autoarea a putut afla doar prin intermediul materialului bibliografic, cu referiri sumare, furnizat de socioloaga Gail Kligman. Ne propunem, pe viitor, dacă timpul și posibilitățile financiare ne vor permite, o asemenea incursiune în teren, pentru receptarea, evidențierea și rememorarea ritualurilor remanente ale comunităților vlahe

din Serbia. Tentative de stabilire a unor persoane de contact în vederea acestui demers științific au fost deja întreprinse, urmează ca, dacă viitorul ne va aduce șansa la o finanțare reală a unei cercetări de o asemenea anvergură, să realizăm practic ceea ce deocamdată a rămas la nivel de schiță de proiect.

Recunoaștem lacuna, deopotrivă a autoarei și a tezei acesteia, în ceea ce privește experiența unor investigații științifice în teren și sperăm, pe viitor, să putem remedia situația. Cu toate acestea, economia tezei, la fel ca și cadrul ei conceptual și interpretativ, nu au avut foarte mult de suferit, turnura, la fel ca și natura textului de față, necesitând, mai degrabă, o informare cât mai corectă și mai complexă asupra bibliografiei în materie și utilizarea a cât mai multor instrumente de lucru deja existente și utilizate într-o prea mică măsură până la momentul de față.

Eterna problemă și dificultate majoră, pe care am întâlnit-o constant în încercările noastre de a aduce probe documentare ale prezenței antropologului italian în România: birocrația neiertătoare cu răbdarea cercetătorului dornic de cunoaștere, constanta amânare și chiar ciudata dispariție a documentelor. Deși materialele bibliografice italiene ne semnalau date certe cu privire la o călătorie a antropologului în România, în scopul cercetării tradiției bocitului și observării obiceiurilor conexe înmormântării, nu am reușit să obținem confirmarea prezenței sale în țară, în 1955. Cu toate că, se presupune, în acea perioadă orice persoană străină ce intra pe teritoriul român era urmărită pas cu pas, fiecare mișcare fiindu-i înregistrată cu minuțiozitate, totuși, prezența timp de o lună a lui Ernesto de Martino în România se pare că a dispărut fără urmă. Singura dovadă pe care o putem aduce în sprijinul încercărilor noastre de a găsi materiale probatoare, este scrisoarea de răspuns CNSAS, reprodusă în Anexa 2. Din păcate, autoarea nu a dispus de posibilitatea unor interviuri probatoare, cu personalități române, care ar fi putut intra în contact direct cu Ernesto de Martino, generația de cercetători care l-au găzduit științific pe cercetătorul italian dispărând din lumea viilor.

În ciuda tuturor acestor dificultăți, prezenta teză rămâne o lucrare utilă în România, fiind primul demers de acest gen, menit să studieze amănunțit personalitatea părintelui antropologiei italiene Ernesto de Martino. Deși în cursul anilor doctorali ne-au ajuns la cunoștință tentativele unui colectiv istoric de a-l aduce pe De Martino științific, în traducere românească, până în momentul de față nici una dintre operele sale nu a fost editată în țară. Receptarea operei sale în România este neînsemnată, iar numele său, deși de importanță majoră, rămâne, încă, necunoscut

mediului academic român. Sperăm ca încercările noastre de a recepta opera, viața și activitatea antropologului italian să îl facă popular și la noi, motivând începerea demersurilor birocratice și a celor efective pentru traducerea operelor sale în română.

CONSIDERAȚII FINALE

Destinul antropologului Ernesto de Martino, dificil și sinuos, se distinge prin permanenta luptă pentru supraviețuire socială, financiară, intelectuală, academică și biologică. Ateu din perspectiva marxistă a cuvântului, De Martino are revelația existenței lui Dumnezeu, în dimensiunea sa apocaliptică. Trăind apocalipsa, la scară mică, a unui bombardament, din care abia scapă cu viață, antropologul, condiționat de propriile-i limite fizice, sfârșește în apocalipsa propriului său corp, asemenea operei sale ultime, neterminate.

Diametrarele multiple ale personalității sale: etnolog, antropolog și istoric al religiilor, cercetător, filolog și filosof, figură politică, actor cultural activ, profesor și formator, deschizător de drumuri și pionier în cercetare, îl reliefează pe De Martino ca exponent unic al unei mici tentative de *homo universalis* al secolului XX.

Un vizionar pro-european, cu deschidere spirituală pro-construct european și pro-identitate și cetățenie europeană, De Martino a fost mereu contestat și atacat din cauza pasionalității sale politice, care respira idealuri, nu străine vremilor pe care le trăia, dar incomode în contextul intelectual al epocii. Pe deplin conștient de rolul său social de intelectual și lider politic local, mereu activ social și cultural, mereu schimbând nuanțele culorii politice, însă niciodată alterându-și interesul, gândirea, credința și viziunea, mai mult decât maturizarea biologică și intelectuală le-ar fi putut modifica, De Martino devine o victimă a propriei sale complexități.

Dezideratul său de a face o istorie a Sudului cultural, mai mult sau mai puțin condiționat politic, continua paradoxal ideea inițială de „înflăcărare fascistă” a tinereții, dar fără conotațiile violente pe care teoria *barbarizării* Europei le presupunea. Asistăm cu De Martino la o încercare de echilibrare a distanței dintre *high culture* și *low culture* prin intermediul valorizării istorico-filosofice și morale a folclorului și a societății arhaic folclorice. Încercarea sa era dublă, funcționând atât în

spectru *up-down*, cât și în spectru *down-up*. Prin activismul politic și difuzarea, prin cele mai diverse mijloace și pe interesul tuturor, a culturii elitelor, De Martino promovează un program ideologic de propagare în masă a culturii majore. Prin studiile, cercetările și volumele sale, la fel ca și prin materialele filmate și înregistrate, difuzate în emisiuni culturale de largă audiență, prin audio-vizual (consultanță pentru filme documentare), valorizează un segment al unei civilizații arhaice, trăind timpuri paralele cu realitatea lui contemporană, propunând reevaluarea încadrării fixe și subevaluative a acesteia către elite.

Munca lui De Martino, complexă și minuțioasă, textele sale dense de informații pertinente, de demonstrații și argumente oportune, au atras atenția, adesea polemică, a mai multor personalități ale vremii. A fost „îngropat” academic, dar nu și intelectual, a fost placat politic, dar nu și științific. Cercetarea sa etnografică și operele rezultante din aceasta sunt și astăzi un *exemplum*, necesar oricărui student de etnologie, antropologie, sociologie, psihologie, științe politice, arta traducerii, al zilelor noastre, putând enumera aici și alte domenii de studiu. De aici și importanța capitală a *revival*-ului pe care personalitatea și opera sa l-au cunoscut în ultimii douăzeci de ani, timp în care, cercetători capabili, cu potențial imens, i-au analizat, comentat și revizitat teoriile, publicând, cam tot ceea ce a putut fi „recuperat”, din scrierea demartiniană, fragmente, corespondență, eseuri filosofice *inedite*.

Într-o dezbatere recentă asupra problematicii personalității a lui Ernesto de Martino, cineva ridică întrebarea: „Cum s-a putut împăca activitatea politică a autorului italian și calitatea voit dobândită de „comunist”, cu viziunea sa antropologică?” Încercând a da un răspuns clar acestei întrebări, suntem nevoiți să subliniem, o dată pentru totdeauna, că ideologia politică, convingerea politică și interpretările practice ale ideologiei politice sunt uneori lucruri complet diferite. A avea „carnet de partid”, nu a însemnat și nu înseamnă întotdeauna plierea, nici măcar parțială, în materie de convingere și ideal politic, respectiv social, pe o interpretare dată unei ideologii, cu aplicațiile sale mai mult sau mai puțin autoritare. Ținem să atragem atenția asupra unui fapt real, verificat pe teritoriu românesc cu nu foarte multe decenii în urmă. Carnetul de partid, înscrierea în partidul comunist, însemna, la fel ca și munca patriotică, pe care din școală eram obligați să o îndeplinim cu „mândrie” și „spirit ecologic” (cum am putea să îl denumim astăzi), o conformare în canoanele societății timpului. Cei care refuzau „uniformizarea” din acest punct de

vedere erau, pe de altă parte, dispuși să își asume și să suporte consecințele, de cele mai multe ori incomode.

Acesta nu este în totalitate cazul lui De Martino, care chiar acționa din convingere. Totuși, autorul nostru a activat într-o perioadă de profunde mutații istorice, sociale, politice, ideologice, economice, tehnologice și spirituale, care aveau loc la nivel global. Aceste mutații au determinat, până la urmă, crearea multor personalități de real nivel, general recunoscute și astăzi. Din generația românească lui contemporană, îi enumerăm pe: Mihai Pop, Alexandru Amzulescu, Dumitru Pop, Ion Taloș, etc.

După cum afirmam și în capitolele dedicate acestui subiect, De Martino a rămas fidel convingerilor sale umaniste. Mobilul care i-a motivat întreaga existență, fie ea personală, politică sau științifică, a fost, încă de la început, viziunea și simțământul unei lumi în schimbare, în mutație, dacă putem spune așa. Aceasta, în termenii prin care percepea De Martino situația, la jumătatea secolului XX, nu era marcată de pecetea unei evoluții, dar nici a unei involuții. De fapt, problematica nici nu trebuie gândită din perspective evoluționiste sau involuționiste. Mijlocul secolului XX a însemnat o perioadă de criză acută, care a generat, în schimbările inerente ce aveau să aibă loc, o explozie de interpretări a unor ideologii deja existente, ideologii care aveau, majoritatea, un substrat idealist și utopic.

Aidoma unei generații întregi de nume celebre, aidoma unei fețe noi a lumii, construită din cenușa celei vechi, Ernesto de Martino se afla el însuși într-un proces continuu de adaptare la nou, de multe ori, creând chiar el noul, așa cum s-a verificat în volumele sale etnologice și, ulterior, în volumul antropologico-filosofic lăsat în manuscris neterminat, *La fine del mondo*. Activitatea sa politică a însemnat, de fapt, la fel ca și cercetările sale de teren, apropierea de păturile sociale care aveau să schimbe „fațada” culturală a Europei, credința sa într-o Europă socială fiind împărtășită de mulți antropologi de stânga. Militantismul său se traduce prin abordare culturală a păturilor „repudiate” social și cultural și oferirea sprijinului pentru o educare și creștere culturală și ideologică, bazată pe structurile intrinseci ale spiritului ingenuu.

Pe de o parte, aderarea lui De Martino la ideologia partidului comunist a fost condiționată sufletește. Consoarta sa ultimă, Vittoria de Palma, activa, după cum reiese și din partea monografică a tezei, în secțiunea pentru femei a partidului, încă dinainte ca antropologul nostru să fi solicitat „carnetul de partid”. Pe de altă parte,

unele condiționări, nedreptăți și bariere, care i-au fost sistematic puse, l-au îndepărtat pe De Martino de partidul comunist. Așa cum am subliniat în capitolele părții monografice a tezei, în ciuda declarațiilor „în necunoștință completă de cauză” a unor membri ai echipei de cercetare, descinderile etnografice în lumea sudului au fost adesea susținute financiar și uman în cadrul P.C.I.. Am afirmat că cercetările demartiniene au fost susținute uman în cadrul partidului, deoarece, membrii de partid locali au facilitat, de multe ori, accesul echipei la informații, la informatori, s-au ocupat de căi și mijloace de acces în localitățile țintite.

Ernesto de Martino a fost, însă, întotdeauna un spirit care a refuzat uniformizarea și conformarea. În cadrul partidului comunist a fost declarat un „eretic” al tezelor marxiste și, în consecință, marginalizat. În lumea academică a fost considerat un instigator constant la propagandă politică de stânga și, în consecință, îndepărtat din mediul în care poate că merita, din punct de vedere științific și intelectual, să se situeze. Dar mărturisirea extraordinară despre personalitatea sa, pasională și aprinsă în privința propriilor convingeri, asigură, am spune noi răspunsul clarificator întrebării mai sus formulate. Cu riscul de a repeta conținutul unei note, care poate fi ușor trecută cu vederea, transcriem fragmente dintr-o conversație de tip interviu *pro memoria* Ernesto de Martino, înregistrată în martie 1969, între Giuseppe Pescarini și Carola Fabbri, cu Cesare Bermani și Franco Coggiola.

*[...] avea o cultură universală [...] era un adevărat democrat, trebuie să o mărturisim*⁴

Trebuie să subliniem și că, în vremuri lui contemporane, Ernesto de Martino a fost considerat un etnolog de primă mână și, poate, un insolit istoric al religiilor. esența studiilor sale a fost interpretată drept o filosofie etnologică sau, mai degrabă, etnologie filosofică. Abia ultimele două, trei decenii l-au reconsiderat pe autorul nostru drept părintele Antropologiei Italiene, sau, mai bine spus, al studiilor complexe demo-etno-antropologice. Acest lucru s-a datorat, parțial, și „revoluției” terminologice a studiilor de etnologie din Italia, în urma reconsiderării, prin prisma chiar a studiilor demartiniene, a cercetării în materie de cultură tradițională. Istoria științelor etnologic și antropologice italiene a cunoscut, astfel, o nouă orientare

⁴ “aveva una cultura universale [...] Era un vero democratico, bisogna dirlo”, perspectivă asupra lui De Martino în jurul anilor 1945-1951, “*Era un vero democratico*” în numărul omagial coord. de C. Bermani, “*Il de Martino*”, *Tra furore e valore*: Ernesto de Martino, p. 102.

metodologică, păstrând, însă, respectul cuvenit abordării tradiționale, reprezentată de munca cunoscutului etnolog clasic Giuseppe Pitré și a urmașilor acestuia.

Ernesto de Martino este, de asemenea, un împătimit cercetător al mitului, contrastând, din punct de vedere teoretic, cu demonstrațiile, ipotezele și premisele eliadiene. Dar teoria sa este validă doar în măsura în care se construiește din răsturnarea greșelilor eliadiene. Totuși, De Martino are marele merit de a fi dezvoltat din teoria mitului, axată pe binomul *mit-ritual*, o adevărată paradigmă a crizei prezenței și, totodată, a rezolvării ei în apocalipsa *non prezenței*, explicată prin pierderea individuală în istorie. Deși se ocupă de mit, antropologul nostru nu este un mitolog și nici un „scrutător de mitologii”. Încadrat perfect, din acest punct de vedere, în scolasticismul științific italian, acesta cercetează mitologia în *cultura tradițională*. Miturile italienilor fiind preponderent cele ale Sudului Italiei, recunoscute ca atare de cercetătorii socio-antropologi și de cei ai istoriei religiilor, asigură contextul studierii *culturii tradiționale* a claselor subalterne. Deschiderea lui De Martino înspre o abordare a Sudului Cultural și nu a celui geografic, i-a asigurat aprofundarea studiului comparativ, la fel ca și reverberarea și recunoașterea istorică a vechii culturi europene, din care a reușit să surprindă și să înregistreze remanențele veștejite ale unei sacralități de mult ignorate.

Aspectele cele mai importante ale cercetărilor demartiniene, pentru România, la fel ca și pentru economia prezentei lucrări, sunt cele relevate prin analiza cu privire la studiul bocetului și funeraliilor românești, dar mai ales a celor relative la *tarantism*. Raporturile științifice polemice, relevate de lucrare în ceea ce privește întâlnirea directă sau indirectă De Martino-Eliade, nu l-au împiedicat pe cel din urmă să elogieze opera antropologului italian, prin recunoașterea unei magistrale intuiiri culturale, dintre fenomenul folcloric român al *cășulului* și cel italian al *tarantismului*. Această primă ipoteză, enunțată de istoricul religiilor român⁵ la câțiva ani de la trecerea în neființă a lui Ernesto de Martino, a suscitat și suscită încă curiozitatea cercetătorilor. Descoperirea acestei asemănări a fost prilejuită de existența unui fenomen extatic, înrudit călușului nostru, și care amintea de *căderea tarantașilor*. Este vorba despre fenomenul căderii cataleptice a Rusaliilor⁶, conex *luării din căluș* de la

⁵ Mircea Eliade, *Șamanism la Români?*, “Căderea Rusaliilor”, în *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, traducere de Ivănescu M. și Ivănescu C., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, pp. 203-204.

⁶ n.a. Din descrierile destul de superficiale și incomplete pe care cercetarea de teren a lăsat-o în arhive, fenomenul „căderii Rusaliilor” pare a fi mai degrabă asemănător cu acela al *tarantașilor*, așa cum

noi, înregistrat la comunitățile românești aflate la granița dintre Serbia și Bulgaria, delimitată de Valea Timocului. De asemănarea între fenomenul vlah și cel român s-a ocupat socioloaga Gail Kligman⁷, la distanță de aproape un deceniu de observația lui Mircea Eliade, într-un studiu rezultat din cercetarea de teren efectuată pe la sfârșitul anilor '70. Mai recent au fost înregistrate semnalări ale concordanței celor două fenomene etnologice, *tarantism* și *luatul din căluș*, la alți etnologi și antropologi de seamă ai Europei. Doamna Marianne Mesnil, care privește fenomenele din punctul de vedere al studiului vindecării prin dans a nebuniei în producțiile și obiceiurile folclorice, întâlnită la subiecți feminini, de multe ori asociată cu vrăjitoria, ca alternativă la eretism. Antropologul italian Giovanni Pizza⁸, pornește pe urmele doamnei Mesnil, cercetând ipostazele și ipostazierile feminine ale vrăjitoriei în lumea satului, studiind relația virginitate-muşcătură-criză și, prin acestea, reiterând, sumar, și ipoteza lui Eliade. O altă autoare, care amintește, sumar, cercetările întreprinse în sublinierea asemănărilor dintre *căluș* și *tarantism*, este doamna cercetător Ileana Benga⁹, de la Institutul de Folclor din Cluj-Napoca.

Ceea ce ne-a determinat să revizităm ipoteza emisă de Mircea Eliade este faptul că subiectul nu a fost până acum tratat comparativ în amănunțime, ci doar fragmentar. În lucrarea de față, autoarea a încercat să surprindă comparativ, în detaliu, întreaga complexitate a celor două fenomene, care le integrează în spațiul mitic al unor complexe mitologice arhaice, europene. O adevărată provocare științifică, relevarea punctelor de contact și de contrast dintre cele două fenomene folclorice ne-a motivat demersul comparativ și detalierea analitică a problematicii. O notă aparte, de originalitate, a contribuției autoarei este adusă de lărgirea analitică, în plan comparativ, a paralelismelor prin aportul altor două fenomene folclorice românești, respectiv româno-vlahe, *Mătcălăul* și *Căderea Rozaliilor*, care ar putea aduce argumente *pro* la includerea demartiniană a spațiului balcanic, ca parte integrantă a

fuse ilustrat, la jumătatea secolului XX, în Italia. În mod contrar, manifestările antice ale *tarantismului*, par a fi mai apropiate de ritualul călușului.

⁷ Gail Kligman, *Călușul, transformări simbolice în ritualul românesc*, capitolul II, "Contexte comparativ – istorice", „Colecția Excellens”, București, Univers, 2000, pp. 90-91.

⁸ Giovanni Pizza, „Șamanism, vrăjitorie, posesiune. O perspectivă comparată pornind de la cazul românesc”, în *Cercetarea antropologică în România. Perspective istorice și istoriografice* (coord. Cristina Papa, Giovanni Pizza, Filippo M. Zerilli), Ed. Clusium, 2004, pp. 92-98, respectiv „The Virgin and the Spider: Revisiting Spirit Possession In Southern Europe”, în *Incontri di Etnologia Europea* (coord. Cristina Papa, Giovanni Pizza, Filippo M. Zerilli), Ed. Scientifiche Italiane, 1998.

⁹ Ileana Benga, „Dramaturgia aniversară – nod articular în transmiterea tradițională”, în *Călușul. Emblemă identitară*, (coord. Narcisa Alexandra Știucă), ed. Universității din București, 2009, p. 64-65, n. 18.

Sudului Cultural, motivând, de asemenea, o origine „arhaică” adânc europeană și o dezvoltare concomitentă a celor două fenomene folclorice luate în discuție, *luatul din căluș*/respectiv *Călușul*, și *tarantinismul*/respectiv *exorcizarea omului tarantulă*.

Din punct de vedere antropologic, cele două ritualuri, cel italian al *tarantei* și cel românesc al *călușului*, ne oferă o imagine complexă a nivelurilor de stratificare ale asemănărilor, acestea fiind de natură: mitică, structurală, compozițională, de executare, de scop, ca și de rezolvare. Trebuie, de asemenea, semnalate și stratificările deosebirilor care caracterizează și individualizează fiecare ritual în parte, generând nuanțări în „culoarea locală”. Diferențele și diferențierile relevante, analizate în capitolul III al părții a doua a tezei, se datorează, cum am specificat deja, mediului înconjurător, cadrului geografic, stratificării mitice, diferitelor conjuncturi și evoluții socio-politico-culturale, amestecului de credințe locale și confesiuni moderne (Catholicism vs. Ortodoxism).

Ipoteza noastră, la care am încercat să aducem dovezi și argumente comparativ analitice, este că avem de-a face cu două complexe de stratificare mitică și mitologică, care au dezvoltat asemănări uimitoare, deși la distanțe considerabile una de cealaltă. Datorită contactelor istorice recurente în diferite epoci istorice, acestea s-au tot contopit, separat, amestecat, influențat reciproc și distanțat reciproc de-a lungul secolelor, construindu-se, fiecare, în spiritul culorii locale proprii. Aceste două complexe de stratificare mitică și mitologică s-au perpetuat genetic și cultural, prin cele două ritualuri, oral și subliminal, de la o generație la alta, transmițând veacurilor și o serie de comportamente și tipologii comportamental-psihice, ce se manifestă răspunzând la o serie de stimuli externi, accidental foarte similare.

Nu trebuie ignorată, însă, reacția psihică comună a ființei umane la frustrări, din moment ce, la ambele cazuri de ritualuri luate în discuție, avem de-a face cu simptome psihice și fizice, provocate de diferite tipuri de frustrare, condiționată fie sexual, fie social, fie cultural. De fapt, *Tarantula* și diametrarele sale, la fel ca și *Ielele* sau *Rusaliile*, precum și *Călușul* în diferitele sale ipostaze, nu sunt decât întruchipări fantastice imaginare ale sufletelor frustrate. Și nu trebuie să uităm că, emanațiile sacrale de altă dată, au fost reinterpretate, de veacuri, atât negativ și profan, sub titulatura de erezie, cât și pozitiv și în spirit de conservare, ca fenomene estetice, spectaculoase și spectaculare.

Dacă în introducerea metodologică se anunțau punctat contribuțiile originale aduse de către autoare în studiul personalității, lui Ernesto de Martino, la capitolul

considerații finale, se impune mențiunea originalității celei de-a doua părți a tezei, care, aparent are aspectul unui cumul de studii separate.

Originalitate autoarei rezidă în însuși stilul de abordare, de la teorie la demonstrație practică, de la demonstrație practică la comentariu critic, analitic și comparativ. Astfel, fiecare segment component al tezei devine o condiție *sine qua non* a percepției produsului final. Cu toate acestea, am fost nevoiți să lăsăm unele aspecte, tratate sumar în cuprinsul capitolelor, ca propuneri pentru dezvoltări ulterioare, clarificatoare și probatoare a interesului primar al prezentei lucrări, adică redarea întregului unui puzzle interpretativ, care să reconstituie o paradigmă de reinterpretare a mitului folcloric, de la varianta sa genuină, la mutația sa modernă, de formă artistică.

Deși cele două părți din care se constituie prezenta lucrare, sunt aparent, texte de sine stătătoare, fiecare, luat separat, nemotivând reciproc existența celuilalt, atât ca metodologie, perspectivă de abordare, cât și ca subiect, liantul îl face personalitatea complexă a părintelui antropologiei și etnologiei italiene moderne, Ernesto de Martino. Lipsa conjuncturii intereselor sale științifice pentru arealul român, absența mentorilor formatori comuni, care să faciliteze contactul intelectual Ernesto de Martino – Mircea Eliade, precum și disputele dintre cei doi, ocazionate de perspective diferite asupra mitului, ar fi anulat ipoteza eliadiană a similitudinilor dintre *tarantism* și *căluș*, precum și tentativa noastră comparativ-interpretativă.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Cărți în format electronic:

1. Alliegro, Enzo Vinicio, *L'Opera di Ernesto de Martino, la „Lucania” e la riforma degli studi etnologici*. Un itinerario di ricerca, document digital .pdf, în it., cu material fotografic, [http://www.consiglio.basilicata.it/basilicata_regione_notizie/brn1-1996pdf/09%20Alliegro.pdf] 01.07.2008.
2. Boldureanu, Ioan, Viorel, *Cultura tradițională orală*. Teme, Concepte, Categori, Timișoara, Editura Marineasa, 2006, manual .pdf, (coord. Conf. Univ. Dr. Otilia Hedeșean și Prof. Univ. Dr. Iosif Cheie Pantea), [http://www.bjt.ro/bv/ScritoriBanateni/BOLDUREANU_IoanViorel/Boldureanu.Cultura.pdf] 18.08.2009.
3. Gandini, Mario, Raffaele Pettazzoni dal gennaio 1934 all'estate 1935, Materiali per una biografia, in *Strada Maestra*, Quaderni della Biblioteca Comunale „G.C. Croce” din San Giovanni in Persiceto, Bologna, Aspasia, nr. 65, sem.2, 2008, articol digital în it., [<http://www.raffaelepettazzoni.it/ARTICOLI/Strada%20Maestra%2051.pdf>] 06.06.2010.
4. Severino, V.S., *Italia religiosa*. Percorsi nella vita di Ernesto de Martino, Teză de doctorat în „Storia Religiosa”, 2003/2004, Università degli Studi di Roma «La Sapienza», coord.

- Prof. Enrico Montanari, examinatori: Prof. Emanuela Prinzivalli, Prof. Pietro Angelini, Prof. Immacolata Aulisa, [<http://padis.uniroma1.it/getfile.py?docid=281&name=Severino&format=pdf&version=1>] 01.02.2008.
5. Leacuri magice din Carpați, *Despre locul etnomedicinei în spațiul carpatic*, [http://unitateindiversitate.110mb.com/fisiere/Leacuri_magice_din_Carpati.doc] 17.08.2008.
 6. Levi, T. Sara, *Women's contribution to the field of prehistoric archeology in Italy*, Istituto Universitario Suor Orsola Benincasa, Napoli, I, [<http://www.2.nau.edu/~gender-p/Papers/Levi.pdf>] 06.06.2010.
 7. Marinceaș, Gabriel, „Diavolul și practica exorcizării ecleziastice”, in *Studia Theologica* IV, 3/2006, pp. 286 – 385, articol în română [<http://www.studiatheologica.cnet.ro/doc/200603art3.doc>] 29.08.2010.
 8. Massenzio Marcello, Andrea Alessandri (coord.) *De Martino: Occidente e alterità*, Annali del Dipartimento di Storia, Vol.1/2005, Università degli Studi di Roma “Tor Vergata”, Facoltà di Lettere e Filosofia, Roma, Bibliink Editori, 2005, pp. 163. Carte digitală .pdf.
 9. Vico, Gianbattista, *Principj di Scienza Nuova*, 1744, carte digitală, biblioteca virtuală interactivă, [www.liberliber.it] 20.10.2005.

Dicționare:

10. Evseev, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997, reed. 1998.
11. Ghinoiu, Ion, *Obiceiuri populare de peste an*, Dicționar, București, Editura Fundației culturale române, 1997.
12. Ghinoiu, Ion, *Panteonul românesc*. Dicționar, București, Editura Enciclopedică, 2001.
13. Kernbach, Victor, *Dicționar de mitologie generală*, postfață de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.
14. Nițu, Georgeta, *Plante din flora spontană cu utilizări în gospodăria țărănească din Oltenia*. Dicționar, Editura Helios, Craiova, 1999.
15. Olteanu, Antoaneta, *Metamorfozele sacralului*, Dicționar de mitologie populară, București, Editura Paideia, 1998.
16. Olteanu, Antoaneta, *Dicționar de mitologie: demoni, duhuri, spirite*, București, Editura Paideia, 2004.
17. Taloș, Ion, *Gândirea magico-religioasă la români*, Dicționar, București, Editura Enciclopedică, 2001.

Cărți de autor și volume colective:

18. Angelini, Pietro, *Ernesto de Martino*, Roma, Carocci Editore, 2008.
19. Angelini, Pietro, *L'uomo sul tetto. Mircea Elide e la «storia delle religioni»*, Torino, Bollati Boringhieri Editore, 2001.
20. Angelini, Pietro, (coord.), *Ernesto de Martino*. Dal laboratorio del «Mondo Magico» .Carteggi 1940-1943, Lecce, Editura Argo, 2007.
21. Angelini, Pietro, (coord.), *Cesare Pavese, Ernesto de Martino, La collana viola*. Lettere 1945-1950, Torino, Bollati Boringhieri Editore, 1991.
22. Barbati, Claudio, Gianfranco Mingozzi, Annabella Rossi, *Profondo Sud*, Viaggio nei luoghi di Ernesto de Martino a vent'anni da “Sud e Magia”, una grande inchiesta alla TV, Milano, Editura Feltrinelli Economica, 1978.
23. Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974.
24. Bîrlea, Ovidiu, *Folclorul românesc*. Momente și Sinteze, vol. I, II, București, Editura Minerva, 1981.
25. Bîrlea, Ovidiu, *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea Românească, 1982.
26. Blaga, Lucian, *Despre gândirea magică*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1941, reed. Editura Gramond, 1992.
27. Blaga, Lucian, *Despre conștiința filosofică*, Craiova, Editura Facla, 1974.
28. Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Editura Humanitas, 1997, reed. 2005.

29. Bottoni, Stefano, *Transilvania Rossa. Il comunismo romeno e la questione nazionale (1944-1965)*, Roma, Carocci Editore, 2007.
30. Branda, Alina, *Repere în antropologia culturală*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2002.
31. Brăiloiu, Constantin, *Opere IV*, București, Editura Muzicală, 1979.
32. Campbell, Joseph, Bill Moyers *The Power of Myth*, editor Betty Sue Flowers, Doubleday Publisher, 1988, 256 p., ill; în trad. it. *Il potere del mito*, intervista di Bill Moyers, colecția Le fenici tascabili, (ediție princeps 2004), a II-a ediție, Parma, Ugo Guanda Editore, 2007.
33. Caraman, Petru, *Studii de etnografie și folclor*, ediție îngrijită de Ovidiu Bârlea și Ion H. Ciubotaru (postfață, note și indice și bibliografie), Iași, Editura Junimea, 1977.
34. Castelli, Raffaele, *Credenze ed usi popolari siciliani, giochi, costumi e superstizioni*, Brancati Editore, 2005, 127p.
35. Ciubotaru, I. H., *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea tecere)*, Iași, Caietele Arhivei de Folklor, VII, 1987.
36. Ciubotaru I. H. *Marea trecere*, București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 1999.
37. Cocchiara, Giuseppe, *Istoria folcloristicii europene. Europa în căutare de sine*, Col. Mythos, trad. de Michaela Șchiopu, București, Editura Saeculum I.O., 2004.
38. Coman, Mihai, *Izvoare mitice*, București, Cartea Românească, 1980.
39. Coman, Mihai, *Mitologie populară românească*, vol I-II, București, Editura Minerva, 1986-1988.
40. Coman, Mihai, *Bestiarul mitologic românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
41. Cristev, Diana, *Idei și rituri funerare în lumea greco-romană*, București Editura “Jurnalul literar”, 2002.
42. Cuceu Ion, *Probleme actuale în studierea culturii tradiționale*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000.
43. Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere*, 1484, București, Editura Nemira, 1994.
44. Culianu, Ioan Petru, *Cult, magie, erezii*, București, Editura Polirom, 2003.
45. De Martino, Ernesto, *Morte e pianto rituale nel mondo antico*. Dal lamento pagano al pianto di Maria, prima ed. Biblioteca di cultura scientifica, 1958, autorul își exprimă dorința de a modifica titlul în *Morte e pianto rituale, Dal lamento funebre antico al pianto di Maria*, ed. Universale scientifica Boringhieri, 1975, reed. în col. Saggi în 2000, reed. cu introd. de Clara Gallini, Torino, Boringhieri Editore, 2005.
46. De Martino, Ernesto, *La terra del rimorso*, Contributo ad una storia religiosa del Sud, Milano, Editura Il Saggiatore, 1976.
47. De Martino, Ernesto, *Furore Simbolo Valore*, introd. de Marcello Massenzio, (col. Campi del Sapere), Milano, Editura Feltrinelli, 2002.
48. De Martino, Ernesto, *Storia e Metastoria. I fondamenti di una teoria del sacro*, introd. și ediție critică de Marcello Massenzio, Lecce, Editura Argo, 1995.
49. De Martino, Ernesto, *Naturalismo e storicismo nell’etnologia*, ediție îngrijită de S. De Matteis, Lecce, Editura Argo, 1996.
50. De Martino, Ernesto, *Il mondo magico*. Prolegomeni a una storia del magismo, Torino, Bollati Boringhieri Editore, 1997, reed 2007.
51. De Martino, Ernesto, *Sud e magia*, Milano, Editura Feltrinelli, 2002, XII-208 p., 2 ed.
52. De Martino, Ernesto, *Vita di Gennaro Esposito, Napoletano*, Appunti per una biografia di Ernesto de Martino., (coord. L. Chiriatti), Calimera, Edizioni Kurumuny, 2004.
53. Densusianu, Ovid, *Folclorul, cum trebuie înțeleș*, București, Editura Librăriei Alcalay, 1910.
54. Di Donato, Riccardo, *I greci selvaggi*, Antropologia storica di Ernesto de Martino, Roma, Editura Manifestolibri, 1999.
55. Eliade, Mircea, *Aspecte ale mitului*, trad. Paul G. Dinopol, prefață Vasile Nicolescu, București, Editura Univers, 1978.
56. Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Gengis-Han*, trad. Ivănescu M. și Ivănescu C., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980 (orig. De Zalmoxis à Gengis-Khan, Paris, Payot, 1970).
57. Eliade, Mircea, *Autobiography*, vol. I (1907-1937), *Journey East, Journey West*, Chicago & London, The University of Chicago Press, 1981, reed. 1990.
58. Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, București, Editura Univers, 1991.
59. Eliade, Mircea, *Mituri, vise și mistere*, trad. de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

60. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, trad. din franceză de Brândușa Prelipceanu, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2000.
61. Eliade, Mircea, *Jurnal*, vol I (1941-1969), vol II (1970-1985), ed. îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1993, reed. 2004.
62. Eliade, Mircea, *Itinerariu spiritual*. Scrieri de tinerețe, 1927, (coord. Mircea Handoca), București, Editura Humanitas, 2003.
63. Eliade, Mircea, *Mitul reintegrării*, București, Editura Humanitas, 2003.
64. Eliade, Mircea, *Memorii (1907-1960)*, București, Editura Humanitas, 2004.
65. Fabietti, Ugo, *Storia dell'antropologia*, Bologna, Editura Zannichelli, 2 ed., 2001, reed. 2006.
66. Gallini, Clara (coord.), *Ernesto de Martino e la formazione del suo pensiero*. Note di metodo, Napoli, Liguori Editore, 2005.
67. Gallini, Clara, Francesco Faeta (coord.), *I viaggi nel sud di Ernesto de Martino*. Fotografie di Arturo Zavattini, Franco Prinna e Ando Gilardi, Torino, Bollati Boringhieri Editore, 1999.
68. Gallini, Clara, Marcello Massenzio (coord.), *Ernesto de Martino nella cultura europea*, Napoli, Liguori Editore, 1997, reed. 2002.
69. Gaster, Mozes, *Studii de folclor comparat*, ediție îngrijită, prefață și note de Petre Florea, București, Editura Saeculum I.O., 2003.
70. Ghinoiu, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Ipostaze românești ale nemuririi, București, Editura Fundației Culturale Românești, 1999.
71. Ghinoiu, Ion, *Zile și mituri*. Calendarul țăranului român 2000, București, Editura Fundației Pro, 1999.
72. Ghinoiu, Ion, *Călușul*. Istorie și documente/ *Le căluș*, Histoire et documents, ediție bilingvă, în traducerea Veronicăi Mitrache, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2003.
73. Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură*. Vestigii preistorice în sud-estul european, în traducerea lui Sorin Paliga, București, Editura Meridiane, 1989.
74. Gimbutas, Marija, *Civilizația Marii Zeițe și sosirea cavalerilor războinici*, în traducerea lui Sorin Paliga, București, Editura Lucrețius, 1997.
75. Ginzburg, Carlo, *I beneandanti, stregoneria e culti agrari tra Cinquecento e Seicento*, Torino, Piccola Biblioteca Einaudi, 1996, reed. 2002 p. XV-250.
76. Ginzburg, Carlo, *Brânza și viermii*. Universul unui morar din secolul al XVI-lea, trad. de Claudia Dumitru, București, Editura Nemira, 1997.
77. Handoca Mircea, *Convorbiri cu și despre Mircea Eliade*, București, Editura Humanitas, 1998.
78. Handoca Mircea (coord.), *Mircea Eliade și corespondenții săi*, vol I (A-E), București, Editura Minerva, 1993.
79. Handoca Mircea (coord.), *Mircea Eliade și corespondenții săi*, vol III (K-P), București, Academia Română fundația națională pentru știință și artă, Institutul de Istorie și teorie literară „G. Călinescu”, 2003.
80. Handoca Mircea, *Viața lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2000 ed. 2.
81. Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Folcloristica*, vol. I-II, Editura Saeculum I. O., București, 2003.
82. Hedeșan, Otilia, *Șapte eseuri despre strigoi*, Timișoara, Editura Marineasa, 1998.
83. AA.VV., „*Il de Martino*.” *Bollettino dell'Istituto Ernesto de Martino* fasc. 5-6 Florența, 1996.
84. Kahane, Mariana, Lucilia Georgescu-Stănculescu, *Cântecul Zorilor și Bradu*. Tipologie muzicală, București, Editura Muzicală, 1988.
85. Kernbach, Victor, *Mit, mitogeneza, mitosferă*, București, Editura Casa Școalelor, 1995.
86. Kernbach, Victor, *Miturile esențiale: antologie de texte mitologice, cu o introducere în mitologia generală, comentarii critice și note istorice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
87. Kernbach, Victor, *Universul mitic al românilor*, București, Editura Lucman, [2002?].
88. Kligman, Gail, *Căluș, Symbolic transformation in Romanian ritual*, București, The Romanian Cultural Foundation, Publishing House, 1999.
89. Kligman, Gail, *Călușul, transformări simbolice în ritualul românesc*, traducere de Lucia Ofrim și Ioana Ivan, București, (colecția *Excellent*), Editura Univers, 2000.
90. Kligman, Gail, *Nunta mortului, Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania*, trad. Mircea Boari, Runa Petringenaru, Georgiana Farnoaga, West Paul Barbu, Iași, Editura Polirom, ed. 2, 2005.
91. Lettarulo, Leonardo, *Esistenza e valore*. Croce, de Martino e la crisi dello storicismo italiano, Roma, Cadmo Editore, 1987.

92. Levi-Strauss, Claude, *Mito e Significato*. L'antropologia in cinque lezioni, introd. de Cesare Segre, Milano, Editura Net, 2002.
93. Lombardi Satriani, Luigi M., Letizia Bindi (coord.), *Ernesto de Martino, Panorami e spedizioni*. Le trasmissioni radiofoniche del 1953-1954, Torino, Bollati Boringhieri Editore, 2002.
94. Marian, Simion Florea, *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic Vol. I, - *Cărnilegile*, Vol. II - *Păresimile*, Vol. III – *Cinzecimea*, Iordan Datcu (ed.), București, Editura Grai și Suflet-Cultura Națională, 2001.
95. Marian, Simion Florea, *Legendele Maicii Domnului*, Studiu folcloristic, ediție îngrijită de Ileana Benga și Bogdan Neagotă, postfață Rosa del Conte, Cluj-Napoca, Editura ECCO, 2003.
96. Marian, Simion Florea, *Înmormântarea la români*, Studiu etnografic, coord., introd. și glosar de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum Vizual, 2008.
97. Mincu, Marin, Roberto Scagno, (coord.), *Mircea Eliade e l'Italia*, Milano, Jaca Book, 1986, reed. 1987.
98. Mușlea, Ion, Ovidiu Bîrlea, *Tipologia folclorului*. Din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hasdeu, București, Editura Minerva, 1970.
99. Mușlea, Ion, *Arhiva de Folclor a Academiei Române*, Studii, Memorii ale întemeierii, Rapoarte de activitate, Chestionare, ediție critică de Ion Cuceu și Maria Cuceu, prefață de Ion Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2003.
100. Nania, Ion, *Rusaliiile*. Sărbătoare multimilenară în spațiul românesc, Pitești, Editura Alean, 2009.
101. Nemeti, Irina, *Calea Zânelor*. Moșteniri antice în mitologia românilor, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2004.
102. Nicoară, Simona, *O istorie a secularizării*. Avatarurile creștinismului și triumful mesianismului noilor ere, secolele XIX-XX, vol. II, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006.
103. Niculiță-Voronca, Elena, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, (Colecția Plural M), Iași, Editura Polirom, 1998, Ed. pr., Cernăuți, Tipografia Isidor, 1903.
104. Opreșan, H. B., *Călușarii*, București, Editura pentru Literatură, 1969.
105. Otto, Rudolf, *Sacrul*, trad. de Vasile Răducă, București, Editura Humanitas, 2005.
106. Papa, Cristina, Giovanni Pizza, Filippo M. Zerilli, *Cercetarea antropologică în România*. Perspective istorice și etnografice, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2004.
107. Pamfile, Tudor, *Sărbătorile de vară la români*. Studiu Etnografic., București, (Culegerea Academiei Române *Din Vieața Poporului Român, Culegeri și Studii XI*), Librăriile Socec&Comp., C și librăria Națională, 1910.
108. Pavese, Cesare, *Saggi sul mito*, Saggi letterari, Torino, Editura Einaudi, 1951.
109. Pitrè, Giuseppe, *Il popolo siciliano, la nascita e le nozze*, Palermo, Brancato Editore, 2004.
110. Pitrè, Giuseppe, *Leggende usi e costumi del popolo siciliano*, Palermo, Brancato Editore, 2002.
111. Pop, Ioan-Aurel, *Istoria, adevărul și miturile*. Note de lectură, București, Editura Enciclopedică, 2002.
112. Rudică, Tiberiu, Daniela COSTEA, *Aspecte psihologice în mituri, legende și credințe populare*, Iași, Editura Polirom, 2003.
113. Sasso, Gennaro, *Ernesto de Martino fra religione e filosofia*, Napoli, Editura Bibliopolis, 2001.
114. Sciannameo, Gianluca, *Nelle Indie di quaggiù*. Ernesto de Martino e il cinema etnografico, Bari, Editura Palomar, 2006.
115. Stoica, Cornelia, *Rituri și ritualuri funerare la geto-daci, a doua jumătate a sec.VII-sec.V a.Chr.*, teză de doctorat conductor științific Prof. Univ. Dr. Dumitru Protase, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea "Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca, 1998.
116. Suiogan, Delia, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Editura Paideia, 2006.
117. Ștefănescu, Barbu, *Sociabilitate rurală, violență și ritual*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2004.
118. Știucă, Narcisa Alexandra, (coord.), *Călușul*. Emblemă identitară, București, Editura Universității din București, 2009.
119. Toschi, Paolo, *L'origine delle leggende*. Corso di tradizioni popolari, Corsi della Università degli studi di Roma, Facoltà di Lettere e Filosofia, Roma, Edizioni Italiane, via del Quiriniale, 22, 1944-1945.
120. Țurcanu Florin, *Mircea Eliade prizonierul istoriei*, București, Humanitas, 2007.
121. Vulcănescu, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985.

Articole din volume colective și din reviste:

122. Alexandru, T., A.Bucșan, P. Petrescu, „Însemnări pe marginea primului festival și concurs internațional de folclor „România „69””, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 15, nr. 1, 1970, pp. 87-92.
123. Altan, Tullio Carlo, “Le «due Italie»”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 71-72.
124. Altan, Tullio Carlo, (1997 - 2002 ultima ed.), “Ernesto de Martino, mio fratello maggiore”, în Clara Gallini e Marcello Massenzio (a.c. di) *Ernesto de Martino nella cultura Europea*, Napoli, Liguori Editore, pp. 177-182.
125. Ancora, Alfredo, Alessandro Fischietti, “Lo stregone e lo psichiatra”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, L’etnopsichiatra*, (coord. Roberto Lionetti), 1988, nr. 17, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.27-30.
126. Angelini, Pietro, “L’immaginario malato”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 39-56.
127. Angioni, Giulio, “Un Ernesto de Martino magiore? La filosofia antropologica dello studioso napoletano”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, L’etnopsichiatra*, (coord. Roberto Lionetti), 1988, nr. 17, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 133-136.
128. Baba, Loredana-Maria, „Mythology vs. Science, An Interpretation of Stephen Hawking's Theories Applied to the SF Novel Dune by Frank Herbert”, in Actele conferinței internaționale Omul și Mitul, ediția I, Facultatea de Litere “Ștefan cel Mare” Suceava, (coord. Victor Cărcăle), Editura Universitas XXI, Iași, 2006, pp. 66-73.
129. Baba, Loredana-Maria, “Cercetările române și italiene asupra mitului și mitologiei”, in *Alternative antropologice și etnologice în cercetarea culturilor*, Studii și comunicări, vol. colectiv Academia Română, Arhiva de Folclor Cluj, Unitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Studii Europene, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2007, pp. 351-365.
130. Baba, Loredana-Maria, ““The Taranta and the Căluș. Common roots or versions of similar rituals?” în volumul colectiv *Omul și mitul*, Conferința Internațională Ediția 3, Facultatea Ștefan cel Mare University, Suceava, ROF, Suceava, 2009, pp. 347-360.
131. Baba, Loredana-Maria, “Ernesto de Martino. A European Perspective in Italy at the Mid of the XXth Century”, in *Studia Universitatis Babes-Bolyai*, Studii Europene (1/2010), pp. 129-142.
132. Baba, Loredana-Maria, “Ernesto de Martino, Mircea Eliade și mentorii lor spirituali”, în volum colectiv, *Viziuni Critice*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2010, pp. 9-15.
133. Baba, Loredana-Maria, “Italy vs. Europe, A Question of National Identity in a Global Era”, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, (2/2010), Cluj-Napoca, Argonaut 2010, pp. 53-62.
134. Baba, Loredana-Maria, „Ernesto de Martino e la lectio rumena”, comunicare prezentată la Conferința Internațională dedicată celebrării parteneriatului cultural Italo-Român, 2-4 iunie 2008, Faculty of Letters, Ștefan cel Mare University, Suceava, (în curs de publicare).
135. Baba, Loredana-Maria, “Family duty and clerical obligations. The financial status of the South Italy peasants at the mid of the XX century (1949-1960 cca.), as reflected in Ernesto de Martino’s works”, comunicare prezentată la Simpozionul Internațional „Muncă, Bani, Bănci, Cultură și politică (sec. XVIII-2009)”, ediția jubiliară a X-a, organizată de prof. Mihai Drecin, la Universitatea din Oradea, 30 octombrie-1 noiembrie, 2009 (în curs de publicare).
136. Baba, Loredana-Maria, „Ernesto de Martino și „barbarizarea” Europei”, in *Europa*, Novi-Sad, (în curs de publicare).
137. Beduschi, Lidia, “De Martino e altri: pensieri sulla “Fine del mondo””, in *La Ricerca Folklorica, Antropologia visiva. Il cinema*, (coord. Enzo Minervini), nr. 3 – aprilie 1981, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 71-75.
138. Benga, Ileana, Oana Benga, “Ritualul funerar și valențele sale terapeutice”, in C. Papa, G. Pizza, F.M. Zerilli (coord.), *Cercetarea antropologică în România*. Perspective istorice și etnografice, Cluj-Napoca, Clusium, 2004, pp. 161-180.

139. Benga, Ileana, "Dramaturgia aniversară – nod articular în transmiterea tradițională" în *Călușul. Emblema identitară*, (coord. Narcisa A. Știucă) București, Editura Universității din București, pp. 49-65.
140. Bermani, Cesare, "Le date di una vita", prefață la „*Il de Martino*” Bollettino dell’Istituto Ernesto de Martino fasc. 5-6, Florența, 1976, pp. 7-31.
141. Bermani Cesare (a.c. di), (1996), *Il de Martino*, Bollettino dell’Istituto Ernesto de Martino per la conoscenza critica e la presenza alternativa del mondo popolare e proletario, *Tra furore e valore: Ernesto de Martino*, nr. 5-6, Firenze: Nuova Cesat Coop. a.r.l..
142. Brăiloiu, Constantin, „Bocete din Oaș”, extras din *Grai și suflet, VII*, Revista „Institutului de Filologie și Folklor”, București, Societatea Compozitorilor Români, 1938, pp..
143. Brăiloiu, Constantin, "Etnomuzicologie II. Studiu intern", in idem. *Opere*, Vol. II, traducere și prefață de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1969, pp. 169-185.
144. Brăiloiu, Constantin, "Reflecții asupra creației muzicale colective", in idem. *Opere*, Vol. II, traducere și prefață de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din Republica Socialistă România, 1969, pp. 207-223.
145. Bucșan, Andrei: „Utilizarea filmului în cercetarea coregrafiei populare”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 15, nr. 4, 1970, pp. 343-348.
146. Bucșan, Andrei: „Contribuții la studiul jocurilor călușărești”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 21, nr.1, 1976, pp. 3-20.
147. Călin, Cornelia, „'Condica limbii rumânești...' și contribuția lui Iordache Golescu la cunoașterea culturii noastre populare”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 21, nr.1, 1976, pp. 89-107.
148. Carpitella, Diego, „De Martino e le nuove discipline”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 69-70.
149. Charuty, Giordana, "Il poeta e lo studioso. Una corrispondenza giovanile", in *Ernesto de Martino e la formazione del suo pensiero. Note di metodo*, (coord. Clara Gallini), Liguori Editore, Napoli, 2005. pp. 9-41.
150. Cirese, Alberto M., „Storicismo e strutturalismo”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 61-63.
151. Clemente, Pietro, "Caccia alle streghe e studi demologici", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, L'abitamento popolare italiano*, (coord. Glauco Sanga), 1986, nr. 14, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.138 –140.
152. Clemente, Pietro, "Continuando a pensare de Martino", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 81-82.
153. Clemente, Pietro, (1997 - 2002 ultima ed.), "De Martino dentro di noi: appunti, tra storia e genealogia", in Clara Gallini e Marcello Massenzio (a.c. di) *Ernesto de Martino nella cultura Europea*, Napoli: Liguori Editore, pp. 193-207.
154. Coman, Mihai, „Mitologia populară românească – argument al continuității și dinamicii tradiționale”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 33, nr. 1, 1988, pp. 9-16.
155. Cruceană, Ion: „Primele spectacole pe scenă ale Călușarilor din Pădureți - Argeș”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 24, nr.1, 1979, pp. 111-115.
156. Cuceu, Ion, „Corpusul Folclorului Românesc, Deziderate și Realități” in idem *Probleme actuale în Studierea Culturii Tradiționale*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000, pp. 87-170.
157. Dei, Fabio, "Lo statuto conoscitivo della demologia", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 83-84.
158. De Martino, Ernesto, „Intorno a una storia del mondo popolare subalterno”, in *Società*, V, 1949, pp. 411-435.
159. Densușianu, Ovid, „Folklorul, cum trebuie înțeles”, extras din *Vieața Nouă*, București, Ed. Librăriei Leon Alcalay, 1910.
160. Di Nola, Alfonso M., "Rito e cerimoniale Nevrotico ossessivo", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, L'etnopsichiatria*, (coord. Roberto Lionetti), 1988, nr 17, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 31-36.
161. Dunăre, Nicolae, „Cercetarea culturii populare în cadrul școlii monografice”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 25, nr.2, 1980, pp. 141-150.

162. Einaudi, Giulio, (1997 - 2002 ultima ed.), “Ernesto de Martino e la casa editrice Einaudi”, in Clara Gallini și Marcello Massenzio (a.c. di) *Ernesto de Martino nella cultura Europea*, Napoli: Liguori Editore, pp. 337-342.
163. Eretescu, Constantin, „Măștile de priveghi – origine, funcționalitate”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 13, nr. 1, 1968, pp. 37-43.
164. Gallini, Clara, “Il documentario etnografico “demartiniano””, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Antropologia visiva. Il cinema*, (coord. Enzo Minervini), nr. 3 – aprilie 1981, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 23-31.
165. Gallini, Clara, “Metodo comparativo e studio delle dinamiche culturali”, in idem *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 31-38.
166. Gallini, Clara, “Ernesto de Martino: scritti inediti sulla ricerca in Lucania”, in idem *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 113-124.
167. Gallini, Clara, “La ricerca sul campo in Lucania. Materiali dell’archivio de Martino”, in idem *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 105-107.
168. Gandini, Mario, “Nota biobibliografica”, in *Uomo e cultura*, nr.5, 1972.
169. Gandini, Mario, (coord.), “La ripresa e lo sviluppo degli studi demartiniani (1974-1985). Nota bibliografica essenziale”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.101-103.
170. Gandini Mario „Raffaele Pettazzoni negli anni 1958-1959. Materiali per una biografia” revista *Strada Maestra*, Quaderni della Biblioteca Comunale „G.C. Croce” din San Giovanni in Persiceto, Bologna, Aspasia, nr. 65, sem. 2, 2008, număr omagial dedicat lui Raffaele Pettazzoni, pp. 1-230.
171. Ghinoiu I., „Tainele călușului”, in *Datina*, an V, nr. 1-2, 1995.
172. Ghiurcescu, Anca, „Filmul ca instrument al cercetării folclorice”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 11, nr. 3, 1966, pp. 251-258.
173. Giurcescu, Anca, „Valorificarea folclorului în cadrul festivalului național „Cântarea României””, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 22, nr.2, 1977, pp. 227-232.
174. Gusti, Dimitrie, „Sociologia monografică, știință a realității sociale”, studiu introductiv la Traian Herseni *Teoria monografiei sociologice*, București, Ed. Institutului Social Român, 1934.
175. Habenicht, Gottfried, „Filmele românești în „Encyclopedia Cinematographica””, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 19, nr. 1, 1974, pp. 65-68.
176. Iosipescu, Puia Silvia: „Metodele necesare în cercetarea etnologică”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 38, nr.6, 1993, pp. 593-600.
177. Jervis, Giovanni, „Alcune intuizioni psicologiche”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.65-67.
178. Laternari, Vittorio, „Ernesto de Martino? Meglio un americano’ Noterelle sul rito”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 15-22.
179. Laternari, Vittorio, (1997 - 2002 ultima ed.), “La mia alleanza con Ernesto de Martino”, in Clara Gallini e Marcello Massenzio (a.c. di) *Ernesto de Martino nella cultura Europea*, Napoli: Liguori Editore, pp. 91-104.
180. Lombardi Satriani, Luigi M., “Da «Morte e pianto rituale» a «Il ponte di San Giacomo». Tratti di un itinerario”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 73-76.
181. Lorinț, Florica, „Semnificația ceremonialului funerar al bradului în Gorj”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 13, nr. 4, 1968, pp. 331-337.
182. Massenzio, Marcello, “Il problema della destorificazione”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 23-30.

183. Mastromattei, Romano, "I poteri magici come prassi estatica", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 85-91.
184. Nania I, "Rusalile. Sărbătoare multimilenară în spațiu românesc", in *Creativitate și eficiență în acțiunea socială a tineretului*, Vol II, Pitești, 1989.
185. Pasquinelli, Carla, „Lo „storicismo eroico” di Ernesto De Martino”, in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Antropologia visiva. Il cinema*, (coord. Enzo Minervini), nr. 3 – aprilie 1981, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, 77-83.
186. Pasquinelli, Carla, "Quel nomade di De Martino", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 57-59.
187. Pizza, Giovanni, „Șamanism, vrăjitorie, posesiune. O perspectivă comparată pornind de la cazul românesc”, in C. Papa, G. Pizza, F.M. Zerilli (coord.), *Cercetarea antropologică în România. Perspective istorice și etnografice*, Cluj-Napoca, Clusium, 2004, pp. 89-120.
188. Pop, Cristina-Alexandra, "Trup și vindecare în ritualul descântatului", in *Caiete de antropologie istorică*, Cluj-Napoca, Accent, Anul II, nr. 2 (4), iulie-decembrie 2003, pp. 129-145.
189. Pop, Mihai: „Conceptul de cântec popular la Constantin Brăiloiu”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 24, nr.1, 1979, pp. 5-10.
190. Popescu, Alexandru, „Perspective antropologice în cercetarea culturii și civilizației populare”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, Tomul 15, nr. 1, 1970, pp. 73-80.
191. Rengo, Mara, "Materiali di antropologia visiva I", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.133-140.
192. Runcini, Romolo, "Apocalisse e crisi della civiltà", in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.77-80.
193. Seppilli, Tullio, "Sud e magia. Ricerca etnografica e cinema documentario sul Mezzogiorno d'Italia nel secondo dopoguerra", in *La ricerca folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, La medicina popolare in Italia*, (coord. Tullio Seppilli), nr.8 - octombrie 1983, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 109-110.
194. Severino, V.S., "Ernesto de Martino nel circolo crociano di Villa Laterza: 1937-1942. Contributo a una contestualizzazione politica de "Il mondo magico" in *La Cultura*, XL (1): 86-106.
195. Signorelli, Amalia, "Lo storico etnografico. Ernesto de Martino nella ricerca sul campo." in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp. 5-14.
196. Signorelli, Amalia, "La ricerca.sul tarantismo. Materiali dell'archivio de Martino" in *La Ricerca Folklorica, contributi allo studio della cultura delle classi popolari, Ernesto de Martino. La ricerca e i suoi percorsi*, (coord. Clara Gallini), 1986, nr. 13, Milano-Brescia, Grafo Edizioni, pp.109-111.
197. Stoian, Gabriel Cătălin, "Frumoasa – Călușul pierdut și regăsit" (Documentele terenului), in *Călușul. Emblemă identitară*, București, Editura Universității din București, pp. 137-210.
198. Știucă, Narcisa Alexandra, „Călușul – emblemă identitară”, in idem *Călușul. Emblemă identitară*, București, Editura Universității din București, pp. 11-22.
199. Știucă, Narcisa Alexandra, „O „vedetă” în festival. File de jurnal (Caracal 2 iunie 2007)”, in idem *Călușul. Emblemă identitară*, București, Editura Universității din București, pp. 211-224.
200. Vasile, Marian, „Teorii folclorice românești în ultimele decenii II”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, București, Tomul 34, nr. 3, 1989, pp. 253-256.
201. Vuia, Romulus, „Originea jocului călușari”, in *Dacorom*; II Cluj 1922.
202. Vulcănescu, Romulus, „'Gogiu', un spectacol funerar”, in *Revista de Etnografie și Folclor*, București, Tomul 10, nr. 6, 1965, pp. 613-626.